

COMMANDEURS TER WALVISVAART UIT HET GEBIED VAN MAASMOND EN LEKSTREEK IN DE ACHTTIENDE EEUW

DOOR P. DEKKER

VANAF het begin van de arctische walvisvaart, rond 1612, waren reders van de Maasmond geïnteresseerd in deze vaart naar het hoge noorden ¹⁾. Toen in 1614 de Noordse Compagnie werd opgericht kregen zowel Rotterdam als Delft hun eigen Kamer naast die van Amsterdam, Hoorn en Enkhuizen. Zelfs werd in dat jaar te Delft, als mededingster van genoemde Compagnie, de Kleine Noordse Compagnie opgericht, die in 1622 onder de naam van de tweede Delftse Kamer werd samengevoegd met eerstgenoemde onderneming. Na het einde van de Noordse Compagnie in 1642 bleef de interesse in het Maasmondgebied voor de walvisvaart groot en in 1683, het eerste jaar waarover ons een volledige jaarlijst resteert, was het aantal Rotterdamse schepen practisch gelijk aan dat van Amsterdam, namelijk 33 tegen 34 walvisvaarders. De overige uit de Maasmond afkomstige schepen waren in dat jaar eigendom van rederijen te Delfshaven (3), Schiedam (2) en Dordrecht (14), als we laatstgenoemde stad ook tot dit gebied rekenen. Behalve Amsterdam telde in 1683 geen van onze plaatsen met rederijvestigingen meer uitvarende walvisvaarders dan de huidige wereldhaven Rotterdam.

Een van de belangrijkste 17de-eeuwse Rotterdamse reders ter walvisvaart was Willem Bastiaansz. Schepers. In 1683 voerde hij, als 'boekhouder', de administratie over de grootste rederij in de Maasstad, die toen 7 walvisvaarders telde. Deze in 1620 te Rotterdam geboren koopman zette zich in 1672 in om de Maasstad aan de zijde van de Prins te krijgen en werd in het volgende jaar benoemd tot luitenant-admiraal van Holland en West-Friesland bij het Noorderkwartier, vervolgens bij het Admiraliteitscollege van Amsterdam en tenslotte bij dat van de Maze, toen Aert Jansz. van Nes in 1693 gestorven was. Tot zijn belangrijkste daden als zeeofficier behoren het bevel over een eskader dat in 1677 werd uitgezonden om de Denen bij te staan

in hun strijd tegen Zweden – voor welke activiteit Schepers door de Deense koning in de adelstand werd verheven – en de begeleiding van Prins Willem III naar Engeland in 1688²⁾). Tot zijn dood in 1704 bleef hij reder ter walvisvaart.

Het is aan deze Rotterdammer te danken dat de beroemdste bevelhebber ter walvisvaart, Matthijs Pietersz., bijgenaamd 'gelukkige Matthijs', ook vanuit de Maasstad heeft gevaren. Tot heden was uitsluitend bekend dat deze, van het Noordfriesse eiland Föhr afkomstige, commandeur vanuit Hamburg voer. Een wat men kan noemen gelukkige vondst heeft mij in staat gesteld aan te tonen, dat met Matthijs Pietersz. uit Hamburg en Matthijs Pietersz. uit Rotterdam één-en-dezelfde persoon is bedoeld. In het dagboek van Jan Symonsz. Daelder van Oostzaan, 1682-1724, dat wordt bewaard in het Rijksarchief in Noord-Holland, stootte ik namelijk op de volgende passage: 'commandeur de gelukkige Mathijs uyt Groenland met een doode Vis in de Maes is gearriveert'. Als dagtekening wordt 1 oktober 1702 vermeld. Van 1669 tot 1681 had hij voor de Hamburgse rederijen van Alb. Meyer en Johan Wreede op het schip 'St. Jan Baptist' reeds een onvoorstelbaar rijke vangst van 185½ walvissen weten te realiseren. In aanmerking genomen dat hij in 1673 zijn schip in de arctische wateren verloor, betekent dit over de resterende reizen een vangst van ongeveer 15 walvissen per seizoen!

Het is niet verwonderlijk dat hij in een acte van 18 september 1682, ten overstaan van de Amsterdamse notaris Adriaan van Santen, reeds wordt aangeduid als 'Matthijs Pietersz. alias gelukkige Matthijs'. Dit gebeurde in het eerste jaar waarin de legendarische bevelhebber ter walvisvaart vanuit Rotterdam voer. Tot 1690 commandeerde de Noordfries van de westkust van Sleeswijk-Holstein de walvisvaarder 'Gideon' voor de rederij Schepers uit de Maasstad, waarna hij in 1691 weer in dienst trad van een Hamburgse rederij en wel die van Jan Beets, die zowel schip als commandeur van de Rotterdamse rederij overnam. Tot 1697 bleef Matthijs Pietersz. op de 'Gideon' vanuit de Elbestad varen. In het volgende jaar nam Willem Bastiaansz. Schepers de commandeur van Föhr opnieuw in dienst en kwam mogelijk ook de 'Gideon', die na 1697 uit de rijen van Hamburgse walvisvaarders verdween, weer naar Rotterdam. Tot 1702 bleef 'gelukkige Matthijs' in dienst van de Rotterdamse rederij en wel

in de laatste jaren op de schepen 'de Harder' (1700) en 'De Harderin' (1701-1702). In 1702 werd het schip van Matthijs Pietersz. genomen door de Fransen met een lading van 36 vaten spek, afkomstig van 1 walvis. Deze voor 'gelukkige Matthijs' zeer geringe lading werd echter toch nog thuisgebracht, daar het schip voor f 8000,— werd 'gerantsoeneerd' (tegen een losgeld vrijgekocht) en, zoals Jan Symonsz. Daelder ons in zijn dagboek vermeldt, op 1 oktober 1702 'de Maes' binnenliep. Matthijs Pietersz. zou het volgende jaar niet meer uitvaren. Na zijn laatste reis vanuit Rotterdam trok hij zich op Föhr terug.

Op 16 september 1706 stierf 'gelukkige Matthijs' en werd naast de St. Laurentii kerk – wat een toevallige overeenkomst met het Rotterdamse kerkgebouw – te Süderende op Föhr begraven. Een prachtige, heden nog aanwezige staande grafsteen zou spoedig zijn laatste rustplaats markeren (zie afbeelding). De vertaling van de Latijnse tekst op de steen luidt: 'Matthias Petersen, geb. Oldsum 24 december 1632, gest. 16 september 1706. Hij was uitstekend op de hoogte met de Groenlandse visserij waarmee hij door ongelooflijk veel geluk 373 walvissen heeft gevangen zodat hij naar ieders oordeel de naam "de gelukkige" verkreeg, en zijn vrouw Inge Matthiessen, geb. 7 oktober 1641, gest. 5 april 1727. Berustend in de dood is hij die weet dat hij weer zal opstaan uit de dood; dood kan dit niet worden genoemd, maar een nieuw leven'. In het medaillon op de steen zijn o.a. een spuitende walvis en de godin Fortuna afgebeeld. Rotterdam kan er zich, dank zij Willem Bastiaansz. Schepers, op beroemen als enige Nederlandse thuishaven de vermaardste commandeur aller tijden in totaal 14 jaar onder zijn bevelhebbers te hebben geteld. Matthijs Pietersz., 'gelukkige Matthijs', sloot zelfs in onze Maasstad zijn legendarische loopbaan als commandeur ter walvisvaart af.

Ook de zoon en kleinzoon van 'gelukkige Matthijs' hebben hun thuishaven in Rotterdam gehad. Zij voeren eveneens voor de rederij van Willem Bastiaansz. Schepers. Wij doelen op Otto Matthiesen in de jaren 1698-1703 en Otto Matthiesen Junior in de periode 1701-1702³⁾. Eerstgenoemde had, evenals zijn vader, daarvoor al (in 1697), vanuit Hamburg gevaren en zou dit in de periode 1704-1711 herhalen. De jongste nazaat van 'gelukkige Matthijs', Otto Matthiesen Junior, heeft uitsluitend – als com-

mandeur – vanuit Rotterdam gevaren. De ‘oude’ Otto commandeerde ‘De Hoop’ (1700-1702) en ‘De Liefde’ (1703) terwijl de jongste telg commandeur was op ‘De Visser’ en ‘De Wakende Boey’. Evenals het schip van Matthijs Pietersz. werden ook de walvisvaarders van beide Otto’s in 1702 door de Fransen genomen, zodat er van de 9 in dat jaar door Schepers uitgeruste schepen maar liefst 3 werden onderschept. Het is frappant dat dit juist de walvisvaarders van Matthijs Pietersz. en zijn nazaten betrof. De Otto’s hadden echter het geluk dat hun schip, in tegenstelling tot dat van ‘gelukkige Matthijs’, door een Engels oorlogsschip werd hernomen ⁴).

Een blijvende herinnering aan beide nazaten van ‘gelukkige Matthijs’ is in het Nederlands Scheepvaart Museum te Amsterdam aanwezig in de vorm van een grisaille op paneel, van 60 bij 103 cm, vervaardigd door de Delfshavenaar A. Salm. Het vertoont de fluiten ‘St. Pieter’, ‘De Wakende Boey’ en ‘De Liefde’ ⁵). De rederij van Willem Bastiaansz. Schepers was de enige die in dezelfde periode walvisvaarders van die namen onder haar schepen telde en het is bepaald verleidelijk om het commando over het voorste, als walvisvaarder herkenbare, schip ‘St. Pieter’ aan Matthijs Pietersz. toe te schrijven, terwijl op de achtergrond de twee schepen van de Otto’s zichtbaar zijn. De datering van de grisaille, circa 1704, laat deze mogelijkheid zeker open, maar een bevelhebberschap van ‘gelukkige Matthijs’ op de ‘St. Pieter’ is ons niet bekend zodat we, tot heden, nog niet mogen aannemen dat Salm de schepen van vader, zoon en kleinzoon, varende voor dezelfde rederij van Willem Bastiaansz. Schepers, heeft willen uitbeelden. Aan de afbeelding van de schepen van de Otto’s bestaat echter geen enkele twijfel.

Behalve Matthijs Pietersz. namen ook de commandeurs uit het geslacht Van der Velde in de 17de en het begin van de 18de eeuw vooraanstaande plaatsen in onder de vanuit Rotterdam varende bevelhebbers. In eerder genoemd jaar 1683 voer een drietal bevelhebbers uit deze familie vanuit de Maasstad en wel Jan Jansz., Jan Dirksz. en Gerbrand. Eerder was in 1661 Jan Pietersz. van der Velde commandeur op de walvisvaarder ‘De Gouden Leeuw’ ⁶). Genoemd schip was eigendom van de rederij Wed. Willem Cryger. Commandeur Pieter Jansz. van der Velde

voer in 1677 in opdracht van de Rotterdamse rederij Pieter Korff op de 'Dolphijn' ter walvisvangst naar de Groenlandse wateren ⁷⁾. In 1664 was Dirk Pietersz. van der Velde commandeur op het schip 'Muyden' en voer in dat jaar vanuit de Maastad naar Groenland ⁸⁾. Diens zoon, Pieter Dirksz. van der Velde, treffen we later aan als bevelhebber op 'De Gulde Vreijheit' ⁹⁾. Tenslotte werd in 1681 Michiel Dirksz. van der Velde als harpoenier aangetroffen op de walvisvaarder 'Gerechtigheit' van de Rotterdamse rederij Dirk Dane ¹⁰⁾.

Een vergelijking van deze commandeurs Van der Velde met collega's van dezelfde naam die wij in de 18de eeuw aantreffen met Rotterdam als plaats van inwoning (zie de in de bijlage geplaatste commandeurslijst), geeft een duidelijke indicatie aangaande een tussen hen bestaande familierelatie. Enkelen kunnen zelfs identiek zijn. We denken dan met name aan Jan Dirksz. van der Velde en Pieter Dirksz. van der Velde. In dat geval kan eerstgenoemde, naast Matthijs Pietersz., één van de belangrijkste voor Rotterdam varende commandeurs zijn geweest. We treffen hem immers reeds in 1683 aan als bevelhebber en wel op de 'Prins Hendrik' van de Rotterdamse rederij Pieter van Allemonde. Daar zijn vangst in de jaren 1700-1726 al 194^{5/6} walvissen bedroeg en hij daarmee reeds de meest succesvolle 18de-eeuwse Rotterdamse commandeur was, moet zijn totale vangst vanaf 1683 - misschien moet het begin zelfs nog vroeger worden gesteld - nog veel groter zijn geweest en bijna zeker meer dan 300 walvissen hebben bedragen. Het is zelfs niet uitgesloten dat Jan Dirksz. van der Velde niet zo heel ver bij het legendarische totaal van 373 walvissen van Matthijs Pieterz. is achtergebleven. We moeten daarbij ook bedenken dat deze commandeur, in tegenstelling tot 'gelukkige Matthijs', zo ver we kunnen nagaan, uitsluitend voor Rotterdamse rederijen heeft gevaren.

Gerbrand Dirksz. van der Velde, zeer waarschijnlijk dezelfde die we in 1683 reeds als Gerbrand van der Velde aantreffen en die een broer van Jan Dirksz. geweest moet zijn, voer in dat jaar op de 'Provincie van Utrecht' voor dezelfde Rotterdamse reder als zijn broer, namelijk Pieter van Allemonde. Eerder, in 1677, was Gerbrand commandeur op 'De Gouden Leeuw' en werd in dat jaar door Franse kapers genomen ¹¹⁾. In het jaar 1706 viel deze telg uit het geslacht Van der Velde de eer te beurt te

worden aangesteld tot admiraal van de Groenlandse vloot. Zo kon het dat jaar gebeuren dat alle commandeurs van de schepen op 61 graden 22 minuten noorderbreedte per sein opdracht kregen zich aan boord van het schip 'De Harder' van admiraal Gerbrand van der Velde te begeven voor 'instructien en ordres waerna zij zich in 't zeilen en vervolgen van de reis zouden hebben te reguleren', toen de oorlogsschepen die bescherming tegen de Fransen hadden geboden hen verlieten.

Het admiraalsschip van deze Groenlandse vloot van 149 schepen was dezelfde walvisvaarder 'De Harder', die eerder gecommandeerd werd door 'gelukkige Matthijs' en eigendom was van de rederij Erve Willem Bastiaansz. Schepers. De 149 commandeurs konden niet allen gehoor aan het sein geven. Hiertoe behoorden met name 6 bevelhebbers van Delfshaven, namelijk Abraham Ravesteyn, Isaac Krimpe, Jacob Huygen van der Plas, Jan Cornelisz. Boogaard, Hendrik Aalsmeer en Pieter Goude. Zij waren reeds twee tot drie dagen eerder 'sonder ordre' van de vloot weggezeild naar de vangstgebieden. Daar Gerbrand van der Velde in de desbetreffende notariële akte ¹²⁾ uitsluitend deze Delfshavenaars bij name noemt, lijkt dit grond te schenken aan de veronderstelling dat er sprake was van rivaliteit tussen de Maasstad en het veel kleinere, maar voor de walvisvaart zoveel belangrijker, Delfshaven. Wilden genoemde Havenaars zich inderdaad niet scharen onder de bevelen van de Rotterdamse admiraal Gerbrand Dirksz. van der Velde, iemand die in dienst stond van de erfgenamen van de machtige walvisreder Willem Bastiaansz. Schepers en die we reeds in 1654 als zodanig te Rotterdam aantreffen ¹³⁾? Deze Gerbrand van der Velde, die in de periode 1701-1713 reeds 106¹/₃ walvissen ving, moet vanaf het jaar 1677, evenals diens bovenvermelde broer Jan, alles bij elkaar een vangst hebben gemaakt die ook tot de grootste van de Rotterdamse bevelhebbers ter walvisvaart heeft behoort. Inderdaad is de walvisvaart vanuit de Maasstad ondenkbaar zonder het geslacht Van der Velde, dat ook landelijk gezien, tot onze belangrijkste commandeursgeslachten behoort.

Toch heeft Rotterdam wat het aantal commandeurs betreft – in tegenstelling tot het aantal rederijen – zeker in de 18de eeuw, maar waarschijnlijk ook al in de eeuw daarvoor, haar meerdere

moeten erkennen in het zoveel kleinere Delfshaven. Deze 'haven van Delft' was veel meer domicilie van walvisvaarders dan de Maasstad en Rotterdamse rederijen hebben veelvuldig een beroep gedaan op de Havenaars. Maar zeker niet alleen de rederijen uit de Maasstad, ook vooral die van Amsterdam wisten de commandeurs van Delfshaven uitstekend te vinden.

Reeds zeer vroeg, namelijk bij de oprichting van de Noordse Compagnie, was de 'haven van Delft' bij de walvisvaart betrokken. Eén van de oprichters van de Compagnie was de Havenaar Dirk Adriaansz. Leversteyn. In 1616 werd, mede door Leversteyn, de concurrerende Kleine Noordse Compagnie opgericht die schepen uitrustte vanuit Delfshaven en Rotterdam. Hij zou in hetzelfde jaar als bevelhebber optreden van één van de walvisvaarders die voor deze Compagnie naar Jan Mayen uitliep. Ook de zoons van deze Havenaar, Adriaan en Jacob, waren in de walvisvaart geïnteresseerd. Dirk Adriaansz. Leversteyn was aanvankelijk schoenmaker te Delfshaven en kwam via deze schoenmakerij met traan in aanraking, waarin hij een handel begon. In 1593 had hij samen met zijn broer reeds een traan- of leverhuis aan de Zeedijk te Schoonderloo bij Delfshaven. Deze, toen waarschijnlijk van kabeljauw afkomstige traan, bezorgde hem aanvankelijk een lucratieve nering waarvan de winsten in de haringrederij werden gestoken. Via de haringvangst kwam Leversteyn dus tenslotte in de walvisvaart terecht. Hem kunnen we beschouwen als de grondlegger van de Delfshavense vaart op de arctische wateren. Velen zouden hem vanuit deze plaats volgen ¹⁴).

Evenals voor Rotterdam krijgen we ook voor Delfshaven pas in de 18de eeuw een goed inzicht in de aantallen commandeurs die van deze plaats afkomstig waren. Uit de namen van bevelhebbers kunnen we echter afleiden dat ook in de 17de eeuw Havenaars als commandeur voeren. Specifieke namen van walvisvaarders uit Delfshaven als Groeneveld, Den Brasem, Halfkaag enz. komen we ook in de 17de-eeuwse notariële akten ¹⁵), en de genoemde lijst van 1683 tegen. Het is waarschijnlijk dat vele commandeurs uit dit grootste bevelhebbersdomicilie van Lekstreek en Maasmond na hun walvisvaartcarrière niet meer het ruime sop zochten. We vonden namelijk een aantal bevelhebbers later terug als 'koornbrander', wijnbrander', 'kaarse-

maker' of eigenaar van een 'baanhuis' (touwslagerij). Het was vooral het distilleerderijbedrijf dat oud-commandeurs trok. Onder hen waren zeer belangrijke vroegere bevelhebbers. Het kwam zelfs voor dat commandeurs *tijdens* hun bevelhebbersloopbaan reeds een branderij bezaten, zoals o.a. Pieter Goude en Pieter Gerritsz. van Embden. De volgende beroepsaanduidingen van (oud-)commandeurs ter walvisvaart konden worden vastgesteld ¹⁶⁾:

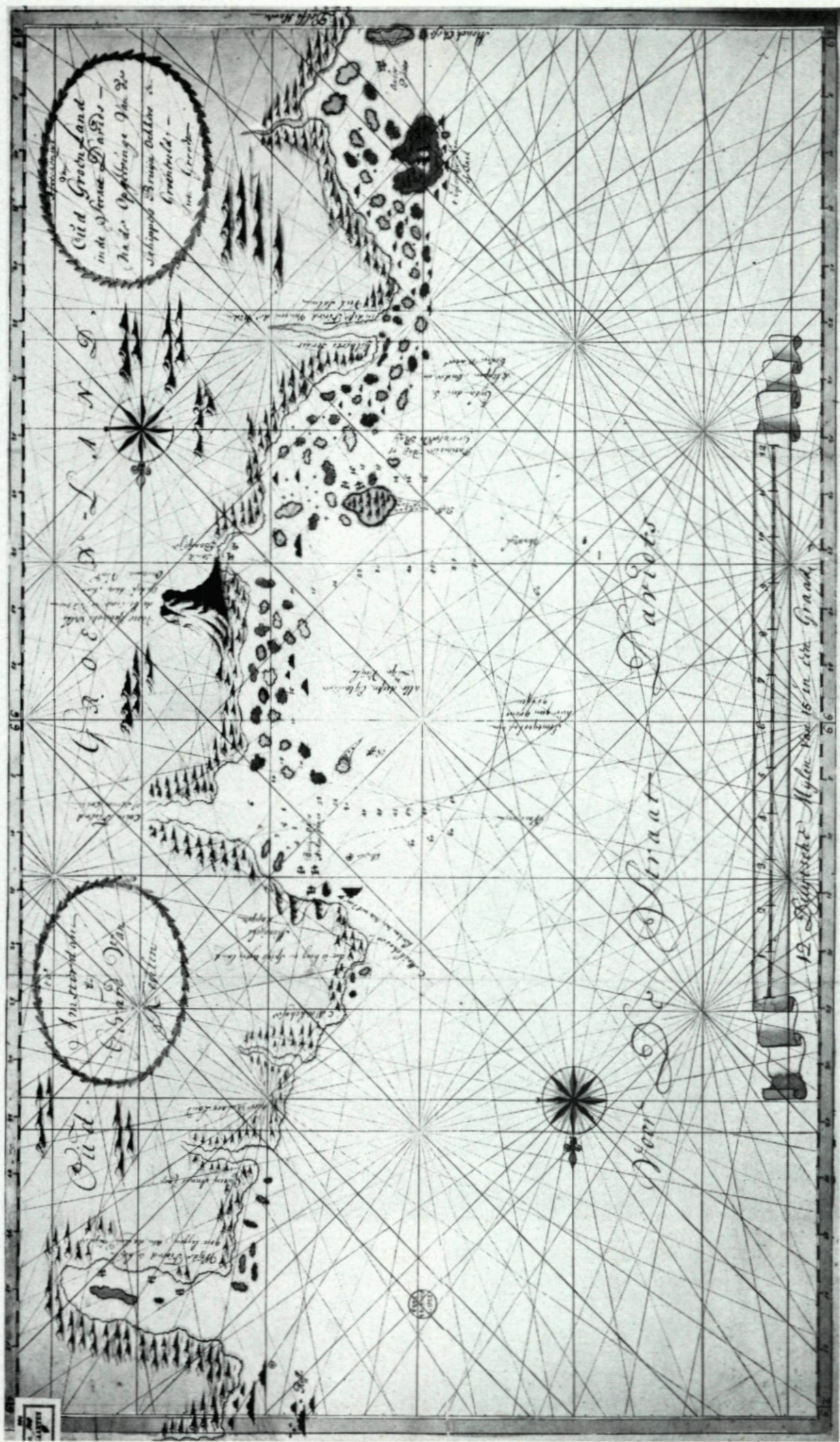
1710	Pieter Breugels	bokkinghang (haringrokerij)
1727	Hugo van der Plas	branderij
1728	Pieter Gerritsz. van Embden	branderij
1731	Pieter Goude	branderij
1744	Jan Cornelisz. Boogaard	kaarsemakerij
1745	Leendert Groeneveld	baanhuis (touwslagerij)
		koopman
		reder
1749	Fulps Silo	branderij
1778	Marten Martensz. de Wit	distilleerketel

De meest succesvolle Delfshavense commandeur uit de achttiende eeuw, Abraham Ravesteyn, bracht het tot commissaris van de Wet op Delfshaven en schepen van Schoonderloo ¹⁷⁾. In 1745 woonde Ravesteyn als rentenier te Delft.

De commandeur Jacobus van der Poel bleef de zeevaart wel trouw. Deze Havenaar vinden we in 1710 te Amsterdam terug als schipper op de Oost-Indiëvaarder 'Meervliet'. Op 11 september van dat jaar ontving hij van de klerk van de Kamer Amsterdam van de V.O.C. zijn zeebrief voor een reis naar de Oost ¹⁸⁾. In tegenstelling tot bijvoorbeeld het grootste commandeursdomicilie uit de historie van de oude Nederlandse arctische walvisvaart, Den Helder/Huisduinen, waar ook de meest succesvolle bevelhebbers de zeevaart, als o.a. loods ¹⁹⁾, veelal trouw bleven, vinden we belangrijke commandeurs te Delfshaven dus niet zelden terug als eigenaar van een bedrijf en wel vooral als distillateur.

In het algemeen mogen we zeggen dat de Havenaars tot onze beste commandeurs in de 18de eeuw behoorden. Een tiental bevelhebbers bracht het, op een totaal van rond 50 commandeurs,

74. 'Afteekening van Oud Groen Land in de Straet Davids na de opgeevinge van de schippers Bruijn Ockkers en Groeneveld. Te Amsterdam bij Gerard van Keulen' (1725). Collectie Bodel Nijenhuis, Universiteitsbibliotheek Leiden.

75. Grafsteen van Matthias Petersen, alias Matthijs Pietersz. of ook 'gelukkige Matthijs', nabij de St. Laurentii kerk te Süderende op Föhr.

tot een vangst van meer dan 100 walvissen en dat is een uitstekend resultaat.

Het wekt ook volstrekt geen verwondering dat één van onze belangrijkste schilders van walvisvangsttaferelen, Adriaan Cornelisz. Salm, zijn domicilie te Delfshaven en het aangrenzende Schoonderloo had. Als geboren Havenaar huwde Salm op 16 juni 1686 met de van Schoonderloo afkomstige Annetje Roelofs van der Veur en solliciteerde enkele maanden later met succes naar de functie van schoolmeester te Schoonderloo, waar hij zich inmiddels gevestigd had. In 1693 woonde Salm weer te Delfshaven waar hij op 25 maart 1720 werd begraven. Deze reeds in 1706 als 'mr. Teykenaar op Delfshaven' in het meesterboek van het Delftse St. Lucasgilde aangeduide tekenaar/penschilder koos vooral de walvis- en haringvaart tot onderwerp, twee activiteiten die zo nauw met zijn geboorteplaats verbonden waren ²⁰).

Een zeer bekend penschilderij van hem is het walvisvangsttafeerel in het Maritiem Museum 'Prins Hendrik' te Rotterdam, met de schepen 'Faam', 'Bonte Kalf' en 'Bonte Walvis', die in de 18de eeuw door o.a. drie bevelhebbers uit het gebied van Lekstreek en Maasmond werden gecommandeerd en wel door respectievelijk de bekendste Rotterdamse commandeur Jan Dirksz. van der Velde (1700-1715), Cornelis Jansz. Pothof uit Groot Ammers (1708-1713) en Willem de Heer uit Delfshaven (1700-1711). Op andere walvisvangsttaferelen werden door Salm ook afgebeeld de schepen 'Schieland' van alweer de Rotterdamse commandeur Jan Dirksz. van der Velde (1716-1726), 'Vergulde Kalf' van de ook reeds genoemde Havenaar Willem de Heer (1711-1723), 'Juffrouw Maria' van de belangrijkste 18de-eeuwse Delfshavense bevelhebber Abraham Ravesteyn (1716-1719), 'Jan Gijsbert' van de Havenaar Klaas Schaap (1718-1719), 'Jan Adriaan' van de eveneens uit Delfshaven afkomstige commandeur Jacob Huygen van der Plas (1718-1726) en de 'Jonge Everardus', die ook al door een Havenaar werd gecommandeerd, namelijk Pieter Gerritsz. van Embden (1714-1718) ²¹). Salm beelde dus diverse schepen van plaatsgenoten uit.

Een zoon van Adriaan, Roelof, volgde zijn vaders voetspoor en werd ook tekenaar/penschilder. Hij trouwde op 14 november 1717 te Delfshaven met Dirkje van Emmerik. Op 12 december

1765 overleed Roelof te Prinseland bij Dinteloord in Brabant. Van hem kennen we het penschilderij 'Gezicht op Delfshaven' met een aantal huizen en de walvisvaarder 'Alida Maria,' die een aantal jaren, als enig schip voor de arctische wateren, te Delfshaven zelf werd uitgereed door Dirk van Hoogstraaten, met als commandeur Hendrik Hoogstad uit Vlaardingen (1734-1744)²²).

De beide Delfshavense schilders hebben dus wat afbeeldingen van de walvisvaart betreft hun woonplaats alle eer bewezen en terecht!

Schiedam, Vlaardingen en Maassluis hebben ook hun commandeurs ter walvisvaart gehad, maar waren toch veel minder belangrijk dan Delfshaven. Hoe verder van Delfshaven gelegen hoe geringer de belangen bij de walvisvaart waren. Schiedam bracht in de 18de eeuw op z'n minst nog een negentiental commandeurs voort, terwijl Vlaardingen en Maassluis slechts aan resp. 6 en 5 bevelhebbers domicilie verleenden. Het is frappant dat de commandeurs vooral aan de noordzijde van de Maasmond hun woonplaatsen hadden, d.w.z. aan die zijde waar de grotere plaatsen lagen. In de 18de eeuw had slechts één bevelhebber zijn domicilie aan de zuidzijde. Dat was Willem van der Schee (1759-1766) uit Poortugaal. Vissersdorpen aan de zuidzijde als IJsselmonde, Charlois, Pernis, Zwartewaal enz., kenden echter in de 18de eeuw geen bevelhebbers. Hier stuiten we op een opmerkelijk verschil met alle andere streken, die in de 18de eeuw belangrijk waren voor de levering van commandeurs. De bevelhebbers van zowel het vasteland van het Noorderkwartier (met het grootste domicilie Den Helder/Huisduinen) als van de Westfrieze Waddeneilanden, de westkust van Sleeswijk-Holstein (met het eiland Föhr als centrum) en de Lekstreek woonden vooral in de kleinere dorpen. Alleen de Maasmonders hadden voor het overgrote deel domicilie in de havensteden en grotere havenplaatsen. Hoe bijzonder dit was wijst de situatie in de nabijgelegen Lekstreek uit. Hoewel daar ook de zuidzijde van de rivier met een verhoudingsgewijs redelijk aantal commandeurs vertegenwoordigd was (Nieuwpoort en Groot-Amers), telde de grootste plaats van dit gebied, Schoonhoven, nauwelijks mee. De Maasmond was wat dit betreft uniek. Hier

woonden immers de meeste bevelhebbers dus juist in de grootste woonoorden. In tegenstelling tot het Noorderkwartier bleven de commandeurs daar in de 18de eeuw gevestigd in dezelfde domicilies als hun 17e-eeuwse collega's en verspreidden zich niet over allerlei kleinere woonoorden ²³).

Schiedam heeft een tweetal commandeurs voortgebracht dat niet alleen bij de walvisvaart van zich deed spreken maar ook bij de oorlogsvloot, te weten Engelbert Lucas en Pieter Besemer ²⁴). Eerstgenoemde werd 4 maart 1747 te Schiedam geboren en kreeg in 1772 een aanstelling tot luitenant-ter-zee bij de Admiraliteit op de Maze. In deze rang kreeg hij toestemming om ter walvisvaart te varen voor de rederij Thomas Pigeaud te Rotterdam en wel als commandeur in de jaren 1777-1780. In 1781 kreeg Lucas een aanstelling als commandeur bij de Admiraliteit, waarna hij in 1784 nog een reis als bevelhebber ter walvisvaart maakte voor de rederij van Wed. Willem de Monie te Schiedam. Op vijf reizen naar de arctische wateren werden onder zijn bevel 35½ walvissen gevangen. Een uitstekend resultaat! In 1785 kreeg Lucas zijn aanstelling tot kapitein-ter-zee en maakte in de periode 1785-1789 de reis naar de Oost mee onder kapitein-commandeur Willem Sylvester. Lucas commandeerde op deze reis het oorlogsfregat 'Scipio' van 20 stukken. Hij nam aan enkele expedities in Indië deel.

In 1795 kreeg Lucas zelf het opperbevel van een eskader naar de Oost en wel op de 'Dordrecht', groot 64 stukken. Op 23 februari 1796 liep hij met zijn schepen uit Texel in zee. Een van de vaartuigen, de 'Havik', groot 18 stukken, werd gecommandeerd door zijn plaatsgenoot en oud-commandeur ter walvisvaart, Pieter Besemer, die in de rang van luitenant-ter-zee uitvoer. Besemer had in de periode 1778-1794 voor de Schiedamse rederij van Eduard Jacob Penning naar de arctische wateren gevaren en had in totaal 50½ walvissen gevangen. De tocht onder Lucas verliep allerminst voorspoedig. Toen de schepen in de Saldanhabaai, nabij de Kaap, voor anker lagen werd het eskader door een Engelse vloot onder vice-admiraal George Keith aangevallen. Op 17 augustus 1796 gaf Lucas de vloot aan de Britten over. In Nederland teruggekeerd werd hij gevangen gezet in Huis ten Bosch te 's-Gravenhage, maar wegens zijn slechte gezondheid mocht zijn vrouw hem vervolgens te Schiedam ver-

plegen waar hij al spoedig daarna, op 21 juni 1797, overleed.

Pieter Besemer was, in tegenstelling tot Lucas, pas na zijn walvisvaarttijd, in 1795, aangesteld tot luitenant-ter-zee. Lucas en Besemer waren in de 18de eeuw de enige commandeurs ter walvisvaart die ook het commando over oorlogsbodems hebben gehad. Lucas bracht het zelfs tot eskader-commandant 'onder de Schout-bij-Nacht vlag' op zijn ongelukkige reis van 1796. Vooral echter het geval van de Schiedammer Pieter Besemer, die in de periode 1778-1794 vóór zijn commando op de oorlogssloep de 'Havik' maar liefst veertien reizen als commandeur ter walvisvaart maakte, is uniek voor de 18de eeuw. Schiedam neemt, wat dit betreft, een aparte plaats bij de 18de-eeuwse walvisvaart in!

Wat de vangst aangaat was de commandeur Huybertus Geritsz. den Draak de belangrijkste bevelhebber ter walvisvaart voor de 'Jeneverstad'. Deze Schiedammer bracht in de periode 1701-1721 voor Amsterdamse rederijen 76½ walvissen thuis. Pieter Besemer kwam met zijn 50½ walvissen op een eervolle derde plaats na Jan Anthony Feteris, die evenals Den Draak voor Amsterdamse rederijen voer.

Vlaardingen en Maassluis namen, zoals gezegd, een vrij ondergeschikte plaats in wat betreft de levering van bevelhebbers ter walvisvaart. Het aantal rederijen in deze plaatsen was ook zeer bescheiden. Vlaardingen had tijdens de opkomst van de vaart naar Straat Davis, de zeestraat tussen Groenland en de Amerikaanse oostkust, in 1720 een zogenaamde Commerce Compagnie opgericht, die voluit de naam droeg van 'Sociëteit van haringvaart, Straat-Davidsvaart en visscherij, mitgaders assurantien, discompteeren van wisselbrieven en beleeningen van goederen en koopmanschappen'. De activiteit was dus veelzijdig. Deze Sociëteit had een directie van zeven man, waaronder maar liefst vijf Rotterdamse kooplieden. Deze laatsten waren Jacob Noorthey, Abraham van der Pot, Dirk van Hoogstraten (had ook domicilie te Delfshaven), Jacob van Rijkevorsel, John Donraad en John Goddard. De andere twee waren Vlaardingens, te weten Jacobus Braat en Cornelis van Rijn²⁵). Er werden in de jaren 1721 en 1722 schepen ter walvisvaart naar Straat Davis en Groenland uitgerust.

De Delfshavense bevelhebber Jacobus Groeneveld heeft in

die jaren ook voor deze 'Commercie Compagnie' op Straat Davis gevaren en wel op het schip 'De Compagnie van Vlaardingen'. Het is deze commandeur geweest die samen met de bevelhebber Bruyn Ockersz. Hoogerseil uit Krimpen aan de Lek de gegevens verzamelde voor een zeekaart van de kusten langs de zuidelijke Straat Davis, in 1725 uitgegeven als manuscript-kaart door de zeer bekende Amsterdamse kaartenmaker Gerard van Keulen. Dit soort kaarten werd ingetekend op een gedrukte ondergrond van kompaslijnen en zo aan belangstellenden verkocht. De kaart van Hoogerseil en Groeneveld is één van de drie kaarten die op naam van Nederlandse zeelieden in de twintiger jaren van de 18de eeuw van de Groenlandse westkust zijn voorbereid en door Van Keulen zijn uitgegeven²⁶⁾. De kaart is bekend onder de titel 'Afteekening van Oud Groen Land in de Straet Davids na de opgeevinge van de schippers Bruijn Ockkers en Groeneveld'. De beide andere kaarten zijn die van de Amelander stuurman Johannes Schuringa, getiteld 'Nieuwe afteekening van 't Land om de Noordt in de Straet Davids boven 't Eyland Disko' (1724) en die van de Terschellinger schipper/commandeur Louis Feijckes Haan, onder de titel 'Nieuwe Platte Paskaart van de Straat Davids... enz.'. Deze laatste kaart verscheen, in tegenstelling tot de manuscriptkaarten van Bruijn Ockers/Groeneveld en Schuringa, geheel in druk bij de Amsterdamse kaartenmaker Gerard van Keulen en werd in 1728 opgenomen in het eerste deel van diens beroemde zeeatlas 'De nieuwe groote lichtende Zee-fakkell... enz.'²⁷⁾. De eerder genoemde manuscript-kaarten zijn thans nog onder de nummers III-7-32 en III-7-31 aanwezig in de Collectie Bodet Nijenhuis, bij de Universiteits Bibliotheek te Leiden.

Het merkwaardige van de manuscript-kaart van Bruijn Ockers/Groeneveld is dat deze commandeurs zo ongeveer de kust in kaart brachten die reeds circa honderd jaar eerder in opdracht van de eerder genoemde Delfshavenaar Dirk Adriaansz. Leversteijn was verkend. Namen als Delfshaven en Delfs Punt op oudere kaarten herinneren ons aan deze bekende Havenaar. Een van de baaien kreeg nu de naam 'Patientie Baij of Groenevelds Baij' ter herinnering aan de Delfshavenaar Jacobus Groeneveld.

In tegenstelling tot de Waddeneilanden Terschelling, Ameland²⁸⁾ en Borkum was in de 18de eeuw de vaart op Straat

Davis voor Maasmond en Lekstreek niet zo belangrijk. De Groenlandvaart, d.w.z. de walvisvangst ten *oosten* van Groenland nam hier een overheersende positie in. De Straat Davisvaart legde zich toe zowel op de commercie met de Groenlanders als op de walvisvangst ²⁹). De weinige commandeurs van Maasmond en Lekstreek die op Straat Davis hebben gevaren bepaalden zich *allen* tot laatstgenoemde activiteit. Slechts zeer weinig bevelhebbers uit dit gebied hebben echter *uitsluitend* de arctische vaart *op deze zeestraat* beoefend.

Van de rederijen in het gebied van Maasmond en Lekstreek kunnen die van de stad Dordrecht zich erop beroemen de walvisvangst in de 18de eeuw het langst te hebben beoefend. Vanuit Rotterdam voer in 1794, het jaar vóór de Franse inval, de laatste walvisvaarder, 'De Goede Hoop' van de rederij Wed. B. Hoofd en Johannes Hoofd, onder bevel van de Helderse commandeur Jan Vroom. Deze laatste Rotterdamse walvisvaarder uit de 18de eeuw is door Gerrit Groenewegen (1754-1826) in zijn beroemde werk 'Verscheide soorten van Hollandse Vaartuigen' onder de nrs. C 12 en E 11 afgebeeld. De Rotterdamse kunstenaar mogen wij wel zeer dankbaar zijn voor deze twee fraaie etsen van dit schip uit de Maasstad.

Voor Dordtse rekening voeren echter in de jaren 1797, 1798 en 1802 ook nog schepen naar de arctische wateren en zelfs in 1803 vond uitreding plaats. Op het laatste moment voeren toen de schepen niet uit in verband met nieuwe moeilijkheden met Engeland. Dit jaar 1803 kan beschouwd worden als het eigenlijke einde van onze arctische vaart, omdat toen voor het laatst in de nagenoeg ononderbroken ontwikkelingsgang een kleine vloot van tien walvisvaarders uitvoer. Daarna vormde de toestand van oorlog tot 1813 een onoverkomelijk obstakel. Na de Franse tijd kwam de walvisvaart niet meer tot bloei. Incidenteel zeilden in de 19de eeuw nog wel schepen naar de arctische wateren - vanuit Rotterdam bijvoorbeeld -, maar een en ander stelde economisch gezien niet veel meer voor.

De Dordtse rederij die de walvisvaart in de arctische wateren bleef beoefenen was die van Frank van der Schoor. Deze rederij bediende zich in die jaren van twee commandeurs uit het bekende commandeursgeslacht van de Lekstreek, namelijk dat

van de walvisvaarders Hoogerseil, afkomstig uit Krimpen aan de Lek. Dit tweetal bestond uit Simon Michielsz. Hoogerseil en zijn broer Johannes Michielsz. Hoogerseil, beiden toen te Dordrecht woonachtig³⁰⁾. Tijdens het rampjaar van de walvisvaart, 1798, toen 29 van de 31 uitgerede onder neutrale vlag varende schepen door de Engelsen werden onderschept en als Hollands bezit herkend, verloor ook Dordrecht haar vaartuigen. Dit waren de schepen 'Friedrich' onder bevel van commandeur Simon Hoogerseil en 'Wilhelm' onder commando van zijn broer Johannes. Deze walvisvaarders waren op 12 april 1798 onder Pruisische vlag van Hellevoet uitgevaren. Administratief waren de schepen bij de rederij Pieter One Brouwer te Emden ondergebracht via een schijnverkoop. De beide Dordtse walvisvaarders bereikten ongehinderd het arctische vangstgebied, maar werden op de thuisreis door de Engelsen onderschept. Johannes en Simon werden op 31 juli te Lerwick opgebracht³¹⁾.

Na terugkeer uit Engeland maakten deze beide laatste commandeurs Hoogerseil in 1802 nog één reis naar de arctische wateren en wel respectievelijk op de Groenlandvaarders 'Groenlandia' en 'De Hoop', die met het spek van 4 en 1 walvissen thuisvoeren. Toen in 1803 deze schepen niet meer uitzeilden, betekende dit ook het einde van de Dordtse walvisvaart en de activiteiten op dit gebied van haar laatste reder, Frank van der Schoor. Deze verloor in 1798 mogelijk ook nog als medereder de walvisvaarder van de Helderse commandeur Jan Pietersz. Mol. Dit schip heette namelijk ook 'Groenlandia' en was, evenals de schepen van de gebroeders Hoogerseil, op 12 april 1798 van Hellevoet uitgevaren. Jan Mol werd op 29 juli op de thuisreis met het spek van 6 walvissen door de Engelse oorlogsbodem 'Astrea' onderschept en op 3 augustus te Lerwick opgebracht.

In de Lekstreek was in de 18de eeuw één rederij gevestigd en wel die van de familie Van Holst. De namen van Aart, Krijn, Gerrit en Cornelis van Holst hadden een bekende klank in rederskringen. Vanaf 1714 t/m 1783 reedde deze familie, met slechts een onderbreking van twee jaren (1781-1782) gedurende de Vierde Engelse Oorlog, onafgebroken schepen ter walvis-

vaart uit. Deze werden veelal door Krimpenaren gecommandeerd, maar ook door o.a. Noordfriezen als Frederik Richerdsz. van Hallig Hooge, en Hans Dirksz., van het eiland Föhr. Zij voeren respectievelijk in de jaren 1743-1752 en 1753-1777 op de walvisvaarder 'Groenlandia' van de Krimpense rederij. De laatste commandeur voor Krimpense rekening was Cornelis van der Wal, van Groot Ammers. Deze voer in de jaren 1778-1780 naar Straat Davis en in 1783 naar Groenland op de 's Lands Welvaren'. In laatst genoemd jaar bracht hij het spek van 5 walvissen thuis. Het zou het laatste spek (200 vaten) zijn dat voor de rederij Gerrit en Cornelis van Holst werd aangevoerd. De schepen van de Krimpense rederij hadden vanaf de veertiger jaren van de 18de eeuw hun thuishaven te Amsterdam.

Niet alleen bezat Krimpen een rederij, het was tevens het grootste commandeursdomicilie van de Lekstreek. Minstens achttien bevelhebbers hadden hun woonplaats in Krimpen aan de Lek of woonden vroeger in dit dorp. De eerder genoemde walvisvaardersfamilie Hoogerseil stamde uit deze plaats en vormde met zeven bevelhebbers één van de belangrijkste commandeursgeslachten in ons land. Michiel Ockersz. Hoogerseil³²⁾ maakte van alle Krimpenaren met een totaal van 155¼ walvissen de grootste vangst.

Een ander commandeursdomicilie in de Lekstreek was Nieuwpoort. Evenals in Krimpen aan de Lek nam ook in deze plaats één familie een sterk dominerende positie bij de walvisvaart in, namelijk die van de commandeurs Ooms. Het is mij zelfs niet gelukt om aan te tonen dat er naast bevelhebbers van deze naam nog andere commandeurs te Nieuwpoort domicilie hadden dan de aangetrouwde Krimpenaar Simon Hoogerseil. Mogelijk was dit nog het geval met de later te Rotterdam wonende bevelhebber Willem Wiltschut, wiens naam wel te Nieuwpoort voorkwam maar die ik niet als Nieuwpoorts *commandeur* aantrof. Wel staat vast dat een 'monopolie' bij de bevelhebbers van één familie zoals te Nieuwpoort een unieke zaak is in de historie van onze walvisvaart. De familie Ooms heeft in de 18de eeuw in totaal acht commandeurs opgeleverd. Ook de te Ammerstol wonende bevelhebber Harmen Ooms heeft een aantal jaren te Nieuwpoort domicilie gehad. De van Krimpen aan de Lek afkomstige Simon Michielsz. Hoogerseil huwde met de dochter

Anna van de Nieuwpoortse commandeur Adam Adriaansz. Ooms en vestigde zich na zijn huwelijk aanvankelijk te Nieuwpoort. Via Simon werden de beide belangrijkste commandeursgeslachten van de Lekstreek, die van 'Hoogerseil' en 'Ooms', met elkaar verbonden. De commandeurs Ooms hebben vooral voor Zaanse en Rotterdamse rederijen gevaren. De bevelhebbers Hoogerseil voeren in de eerste plaats voor reders te Dordrecht en Krimpen aan de Lek. Zeer opvallend is dat geen enkele bevelhebber uit dit Krimpense geslacht voor Rotterdamse rederijen voer.

Hoe sterk de band was tussen succesvolle commandeursfamilies en bepaalde rederijen blijkt duidelijk bij de Nieuwpoortse bevelhebbers Ooms. Toen Adriaan Adamsz. Ooms in 1735 zijn laatste reis voor de Oostzaanse rederij Cornelis Roos maakte, volgde zijn zoon Adam hem in 1749, dus 14 jaar later, bij dezelfde rederij op. En toen deze in 1775 zijn laatste arctische tocht voor de Zaanse rederij Van Marle en Speciaal had volbracht, volgde zoon Adriaan op zijn beurt hem bij deze rederij op.

De belangrijkste bevelhebber uit het geslacht Ooms was Juriaan Adriaansz. Ooms. Hij bracht in totaal van 37 Groenlandse reizen voor reders te Purmerend, Oostzaan en Zaandam het spek van 152 walvissen thuis.

Nieuwpoort was het meest landinwaarts gelegen commandeursdomicilie in onze Republiek. Het stadje ligt echter aan de Lek en de riviervisserij zal, evenals in de andere genoemde plaatsen langs deze stroom, zeer zeker de belangrijkste bijdrage geleverd hebben aan het ontstaan van een commandeursdomicilie aldaar. Voor het roeien en navigeren op een stromende rivier waren kundige lieden zeer gewenst. Deze waren uitermate geschikt om ook de roeiriemen te hanteren tijdens de walvisjacht. Zo moeten de vissers van de Lekstreek hun weg naar de arctische vaart gevonden hebben en kon een aantal van hen opklimmen tot de begeerde commandeurspost.

Tenslotte lijkt het mij dienstig enkele conclusies van het onderzoek puntsgewijs bijeen te brengen. Men bedenke dat daarin de gegevens van de hierachter in Bijlage I afgedrukte lijst van commandeurs verwerkt zijn.

1. De commandeurs ter walvisvaart uit de Maasmond hadden practisch allen hun domicilie aan de noordzijde van de rivier en wel in de steden en grotere havenplaatsen. Dit staat in sterke tegenstelling tot de situatie in het Noorderkwartier, waar in de 18de eeuw de bevelhebbers ter walvisvaart voor een zeer belangrijk deel domicilie hadden in de kleinere zeedorpen langs de Noordzee, van Den Helder tot Zandvoort of, in mindere mate, langs de Zuiderzee tussen Hoorn en Enkhuizen en in Waterland, en juist *niet* in de havensteden langs de Zuiderzee.

2. Het belangrijkste commandeursdomicilie van de Lekstreek en het Maasmondgebied was Delfshaven. Deze 'haven van Delft', die reeds zeer vroeg bij de walvisvaart en de ontdekkingsreizen in het arctische gebied betrokken was, overtrof op dit punt Rotterdam dat echter wel veruit de meeste rederijen bezat.

3. Het aantal rederijen dat geïnteresseerd was in de arctische walvisvaart is in het Maasmondgebied, met name te Rotterdam, in de 18de eeuw sneller teruggelopen dan in het Noorderkwartier (vooral Amsterdam en de Zaanstreek). Dit had tot gevolg dat procentsgewijze veel meer commandeurs uit dit gebied van Maasmond en Lekstreek voor rederijen in het Noorderkwartier voeren dan omgekeerd bevelhebbers uit laatstgenoemd gebied uitzeilden op schepen van Rotterdam, Schiedam, Dordrecht enz. Dit blijkt vooral als we de beide grootste commandeursdomicilies uit beide gebieden, Den Helder/Huisduinen³³) en Delfshaven, vergelijken. Van de in totaal 358 commandeurs die eerstgenoemd tweelingdorp van nog geen 2500 inwoners in de 18de eeuw voortbracht, voeren er 16 voor rederijen in Maasmondgebied en Lekstreek. Dit is slechts bijna 4,5 procent. Van de 51 bevelhebbers die in Delfshaven domicilie hadden voeren er echter 27 voor rederijen in het Noorderkwartier (Amsterdam inbegrepen) en dit levert een percentage op van bijna 53.

4. De commandeurs uit het gebied van Maasmond en Lekstreek waren vooral bevelhebbers op *Groenlandvaarders*, d.w.z. dat zij de walvisvangst ten *oosten* van Groenland beoefenden. De walvisvangst in straat Davis, ten *westen* van Groenland kwam voor deze commandeurs slechts op een zeer bescheiden tweede plaats. Van de 152 bevelhebbers die het onderzoek heeft opgeleverd, hebben 40 de Straat Davisvaart beoefend. Dit is

ruim 26,3 procent. Hierbij moet nog bedacht worden dat bij verreweg de meeste bevelhebbers dit één of enkele reizen betrof, als veelal zeldzame afwisseling van de vaart op 'Groenland'. Ook kwam het voor dat commandeurs slecht één jaar ter walvisvaart voeren en dan juist naar Straat Davis koers zetten, zoals de Schiedammer Ary van der Meer en de Maassluizers Ary de Groot en Pieter Gerritsz. Zuiddam. De commandeurs van Maasmond en Lekstreek die *meerdere* jaren *uitsluitend* de Straat Davisvaart beoefenden zijn zeldzaam geweest. Wij kunnen in dit verband alleen noemen Mens Aldertsz. en Teunis Dogger van Rotterdam, Jacob van den Bos van Vlaardingen, Hendrik Verduyn en Jan Post van Delfshaven en Frederik Jansz. de Graaf van Schiedam. Bevelhebbers, die de handel met de Groenlanders langs Straat Davis als hoofddoel hadden, hebben Maasmond en Lekstreek in het geheel niet opgeleverd. De Groenlandse walvisvaart was, in tegenstelling tot de eilanden Terschelling, Ameland en Borkum, daar hoofdzaak. Wij verbazen er ons dan ook niet over dat Teunis Dogger van Ameland en Jan Post van Terschelling afkomstig was. Hun voorkeur voor de Straat Davisvaart is daarom wel begrijpelijk.

5. Maasmond en Lekstreek namen met de 152 commandeurs ter walvisvaart, die het onderzoek aan het licht heeft gebracht, een betrekkelijk bescheiden plaats in. Dit aantal is zelfs gering in vergelijking met het Noorderkwartier, waar alleen reeds in Den Helder/Huisduinen, het grootste commandeursdomicilie uit de historie van onze arctische walvisvaart, 358 bevelhebbers woonden. Wel leverde het gebied enkele zeer belangrijke commandeursfamilies als die van Ooms (Nieuwpoort). Hoogerseil (Krimpen aan de Lek) en Van der Velde (Rotterdam).

BIJLAGE I

LIJST VAN COMMANDEURS UIT HET GEBIED VAN MAASMOND EN LEKSTREEK IN DE ACHTTIENDE EEUW, GERANGSCHIKT NAAR DOMICILIE

Enkele opmerkingen vooraf

Als domicilie zijn alleen die plaatsnamen opgenomen waar de commandeurs gedurende hun *bevelhebberstijd* gewoond hebben. In die gevallen waarin meerdere domicilies³⁴⁾ in het gebied van Maasmond en Lekstreek voor een commandeur werden aangetroffen, is alleen het eerste domicilie opgenomen, terwijl woonoorden buiten deze regio in het geheel niet vermeld worden. Als hoofdbron is gebruikt de 'Alphabetische Naam-Lyst van alle Groenlandsche en Straat-Davissche Comman-deurs . . .', Haarlem 1770, van Gerret van Sante (exemplaar met aanvullingen), waaraan bovendien de volgorde van de commandeursnamen is ontleend. Dit houdt in dat de namen alfabetisch op de eerste letter van de voornaam en verder chronologisch op het eerste jaar zijn gerangschikt. Het aantal in de lijst vermelde commandeurs is een minimum. Wij mogen echter met zekerheid aannemen dat het aantal niet vermelde commandeurs het getal van tien niet overschrijden zal³⁵⁾.

<i>commandeursnaam</i>	<i>vaarjaren als bevelhebber</i>	<i>plaats van vestiging rederij</i>	<i>namen voornaamste reders</i>	<i>aantal gevangen walvissen</i>
ROTTERDAM GROENLANDVAART				
Aldert Aldertsz. de Bois	1700-1713	Amsterdam	Jan, Pieter, Hermanus en Abraham van Tarelink	
	1714-1718	Rotterdam	Wed. Jacob Noordhey	84
Aldert Aldertsz. de Bois de Jonge	1710-1771	Rotterdam	Erve Willem Bastiaansz.	
	1712-1717	Zaandam	Claas Arentsz. Meyn	44
Adriaan Willemsz. Krooswijk	1712-1726	Jisp	Jan, Lourens, Jacob en Zeger Mol	57½
Alexander Gaay	1720	Rotterdam	Jan Dirksz. Zeelen	
	1721-1722	Rotterdam	Nicolaas Montauban	6
Dirk Pietersz. van der Velde	1708-1712	Rotterdam	Erve Willem Bastiaansz.	
	1714-1728	Rotterdam	Evert van Hussen	
	1729-1733	Rotterdam	Hendrik Brakel	49½
Dirk Aldertsz. de Bois	1715	Rotterdam	Adriaan de Ruyter	
	1716-1720	Rotterdam	Willem van Os	9½
Dirk Michielsz. van der Velde	1722-1724	Zaandam	Gerrit Jansz. Rogge	9½
Gerbrand Dirksz. van der Velde	1701-1703	Rotterdam	Willem Bastiaansz.	
	1704-1711	Rotterdam	Erve Willem Bastiaansz.	
	1712	Rotterdam	Jacob Noordhey	
	1713	Rotterdam	Wed. Jacob Noordhey	106 ¹ / ₃
Gerrit den Draak	1715-1716	Rotterdam	Jan Dirksz. Zeelen	1
Hendrik Harmensz. Otmans	1701-1717	Zaandam	Cornelis Simonsz. Muusz.	89
Jan Dirksz. van der Velde	1700-1703	Rotterdam	Willem Bastiaansz.	
	1704-1711	Rotterdam	Erve Willem Bastiaansz.	
	1712	Rotterdam	Jacob Noordhey	
	1713-1726	Rotterdam	Wed. Jacob Noordhey	194 ⁵ / _a

<i>commandeursnaam</i>	<i>vaarjaren als bevelhebber</i>	<i>plaats van vestiging rederij</i>	<i>namen voornaamste reders</i>	<i>aantal gevangen walvissen</i>
Jacob Caspersz.	1700-1703	Rotterdam	Willem Bastiaansz.	
	1704-1705	Rotterdam	Erve Willem Bastiaansz.	63
Jan Breugels	1702	Rotterdam	Daniel la Motte & Noltenius	
	1703	Rotterdam	François Louis Dibbetz	4
Jacob den Os	1702	Rotterdam	Jacob Koning	1
Jan Gerbrandsz. van der Velde	1706	Rotterdam	Jacob Koning	2
Jan Jorisz. van den Broek	1714-1718	Rotterdam	Adriaan de Ruyter	16
Jan Ernst	1715	Rotterdam	Matthijs Bos	0
Jacob Cammel	1719-1721	Rotterdam	Wed. Jacob Noordhey	
	1722-1725	Rotterdam	Nicolaas Montauban en Zoon	18
Jan Harmensz. Kok	1719-1721	Rotterdam	Wed. Hendrik Brakel en Zoon	3½
Jan Jansz. van der Velde	1724-1725	Rotterdam	Wed. Jacob Noordhey	0
Jan Palm	1734	Amsterdam	Johannes en Nicolaas Eyndhoven	0
Krijn Pietersz. Prins	1723-1724	Rotterdam	Jan Rogge	1
Leendert Nijgh	1720	Rotterdam	Barthold de Ruyter en Zoon	1
Meyndert Morgen	1722	Alblasserdam	Cornelis Muys	0
Marten Arentsz. de Wit	1734	Rotterdam	Cornelis Carel	0
Marten van de Milde	1755-1760	Rotterdam	Koopstad en Rochusse	19
Pieter Dirksz. van der Velde	1700-1703	Rotterdam	Willem Bastiaansz.	
	1704-1711	Rotterdam	Erve Willem Bastiaansz.	
	1712	Rotterdam	Jacob Noordhey	
	1713-1723	Rotterdam	Wed. Jacob Noordhey	110
Pieter Pietersz. Winter	1700-1703	Rotterdam	Willem Bastiaansz.	
	1704-1710	Rotterdam	Erve Willem Bastiaansz.	
	1712	Rotterdam	Jacob Noordhey	
	1713-1722	Rotterdam	Wed. Jacob Noordhey	130

<i>commandeursnaam</i>	<i>vaarjaren als bevelhebber</i>	<i>plaats van vestiging rederij</i>	<i>namen voornaamste reders</i>	<i>aantal gevangen walvissen</i>
Pieter Aldertsz.	1717-1719	Amsterdam	De Caarsgieter en Riethoven	3
Teunis Ronge	1720-1726	Amsterdam	Jan Bernardsz. Grasper	13
Teunis Kasbon	1728	Rotterdam	Nicolaas Santvoort	
	1729	Rotterdam	Wed. Nicolaas Santvoort	
	1730-1731	Rotterdam	Adriaan Slecht	
	1733	Rotterdam	Adriaan Slecht	3½
Willem Jacobsz. Wiltschut	1720-1727	Rotterdam	Cornelis de Ruyter Pzn.	12½

ROTTERDAM

STRAAT DAVISVAART

Dirk Michielsz. van der Velde	1721	Vlaardingen	Commercie Compagnie	
	1725	Zaandam	Gerrit Jansz. Rogge	5
Leendert Nijgh	1721	Rotterdam	Barthold de Ruyter	0
Meyndert Morgen	1723	Alblasserdam	Cornelis Muys	
	1724	Rotterdam	Gerard de Cromme	½
Mens Aldertsz.	1727	Rotterdam	Matthijs Bos	
	1728-1732	Rotterdam	François Denik	
	1733-1738	Rotterdam	Willem van Rijkevorsel	25½
Teunis Dogger	1719-1734	Rotterdam	Gerrit Alewijn Koning	
	1735-1739	Rotterdam	Nicolaas Slecht	42½
Teunis Kasbon	1732	Rotterdam	Adriaan Slecht	½

POORTUGAAL

GROENLANDVAART

Willem van der Schee	1759-1766	Amsterdam	Jacobus de Bergh	11½
----------------------	-----------	-----------	------------------	-----

<i>commandeursnaam</i>	<i>vaarjaren als bevelhebber</i>	<i>plaats van vestiging rederij</i>	<i>namen voornaamste reders</i>	<i>aantal gevangen walvissen</i>
DELFSHAVEN				
GROENLANDVAART				
Abraham Ravesteyn	1700-1711	Amsterdam	Bartholomeus van Halen	
	1713-1731	Amsterdam	Bartholomeus van Halen	
	1733	Amsterdam	Joannes Boelema	205
Ary Pot	1700-1706	Schiedam	Claas van der Laan	
	1707-1709	Rotterdam	Erve Willem Bastiaansz.	57
Ary Pietersz. Visser	1715	Schiedam	Anthony van Vollenhoven	
	1716-1721	Amsterdam	Anthony van Vollenhoven	
	1722-1724	Amsterdam	Bartholomeus van Halen	
	1725-1732	Rotterdam	Anthony van Vollenhoven	
	1733-1747	Rotterdam	Willem van Rijkevorsel	
	1749-1752	Rotterdam	Willem van Rijkevorsel	139
Adam de Jong	1716-1724	Rotterdam	Jacob Beyerman	
	1725-1729	Rotterdam	Wed. Jacob Beyerman	
	1733-1734	Rotterdam	Willem Koning	40
Adriaan Teunisz. Boxhoorn	1722-1725	Amsterdam	Leendert Witte	5½
Adriaan Westrik	1723	Rotterdam	John Huisman	0
Ary (van) Zeevenhoven	1729	Rotterdam	Jacob Kramer	0
Abraham Soeteman	1767-1768	Amsterdam	Joost Eggersman	
	1770-1771	Rotterdam	Jongeneel en Cales	½
Bastiaan den Brasem	1700-1703	Rotterdam	Willem Bastiaansz.	
	1704-1706	Rotterdam	Erve Willem Bastiaansz.	56½
Cornelis Halfkaag	1716-1717	Amsterdam	Leendert Witte	
	1719	Amsterdam	Leendert Witte	1½
Cornelis van Leeuwen	1718	Zaandam	Jan Louwe Junior	1

<i>commandeursnaam</i>	<i>vaarjaren als bevelhebber</i>	<i>plaats van vestiging rederij</i>	<i>namen voornaamste reders</i>	<i>aantal gevangen walvissen</i>
Cornelis van der Hooven	1722	Zierikzee	Teunis van der Os	1½
Cornelis Zuydervliet	1725	Rotterdam	Marten van de Raat	
	1729-1730	Rotterdam	Willem van Os	2
Dirk Hugo Rootbol	1715-1718	Rotterdam	Barthold de Ruyter	
	1719-1721	Rotterdam	Conelis de Ruyter	9½
Dirk van Breen	1757-1761	Jisp	Bettelem en Mol	
	1762-1764	Rotterdam	Van den Hoek en Bosch	
	1765-1776	Rotterdam	Salomon Bosch	39¼
Fulps Silo	1717-1719	Amsterdam	George Bruyn	1
Frans Goude	1753-1755	Rotterdam	Richie en Bordelse	7
Gerrit Goude	1736-1737	Rotterdam	Jacob Koning	3
Hendrik (van) Aalsmeer	1701-1706	Rotterdam	Jacob Koning	57
Hugo van der Plas	1722-1726	Amsterdam	Johan Adriaan van Halen	10½
Hendrik Vermeulen	1766-1767	Amsterdam	Jan Middelman en Zoon	3
Isaac Krimpe	1700-1716	Amsterdam	Bartholomeus van Halen	109
Jacob Huygen van der Plas	1701-1703	Zaandam	Nicolaas Kalf	
	1704-1726	Amsterdam	Bartholomeus van Halen	109
	1727	Amsterdam	Anthony van Vollenhoven	195
Jacobus van der Poel	1701-1703	Amsterdam	Bartholomeus van Halen	16½
Job Jansz. van Rooyen	1702	Rotterdam	Jacob Beyerman	
	1703	Rotterdam	Melchior Maashoek	
	1705-1707	Rotterdam	Jacob Beyerman	
	1717-1725	Rotterdam	Wed. Hendrik Brakel en Zoon	33
Jan Cornelisz. Boogaard	1702-1712	Amsterdam	Bartholomeus van Halen	
	1714-1723	Rotterdam	Evert van Hussen	78¼
Jurriaan Gerritsz. van Embden	1715-1716	Zaandijk	Gerrit Best, Gerrit en Claas Vis	2

<i>commandeursnaam</i>	<i>vaarjaren als bevelhebber</i>	<i>plaats van vestiging rederij</i>	<i>namen voornaamste reders</i>	<i>aantal gevangen walvissen</i>
Jacobus Groeneveld	1718-1720	Zaandam	Claas Arentsz. Meyn	
	1744-1747	Rotterdam	Nicolaas Slecht	
	1749-1756	Rotterdam	Nicolaas Slecht	53
Jan de Heer	1722-1731	Amsterdam	Albertus Kramp	14 $\frac{3}{4}$
Jacob Gerritsz. van Embden	1725-1726	Rotterdam	Jacob Vosmar	
	1727	Schiedam	Eduard van der Gon	
	1729	Schiedam	Eduard van der Gon	
	1730	Rotterdam	Nicolaas Slecht	
	1733	Rotterdam	Nicolaas Slecht	
	1736-1744	Rotterdam	Nicolaas Slecht	20
Jan Pietersz. Visser	1729-1730	Rotterdam	Cornelis Karel	0
Jan van der Werff	1757-1761	Rotterdam	Jan Pot	5
Jan Walraven	1770-1780	Rotterdam	Wed. Archibald Hamilton en Meymers	47
Jan Gerritsz. Mout	1772-1774	Amsterdam	Johan Adriaan en Pieter van Halen	
	1775-1780	Amsterdam	Dirk Jansen	
	1783-1788	Amsterdam	Dirk Jansen	65 $\frac{1}{2}$
Klaas Schaap	1706	Rotterdam	Jacob Beyerman	
	1708-1709	Rotterdam	Jacob Beyerman	
	1710-1711	Rotterdam	Anthony van Vollenhoven	
	1712-1722	Rotterdam	Gijsbert de Lange	
	1723-1729	Amsterdam	Maria Luyken (Wed. Aernout Dirksz.)	59 $\frac{1}{2}$
Leendert de Wit	1717-1719	Rotterdam	Gijsbert de Lange	2
Leendert Groeneveld	1722-1724	Rotterdam	Pedro Rogiers	
	1734	Vlaardingen	Abraham van der Linden	7 $\frac{1}{2}$

<i>commandeursnaam</i>	<i>vaarjaren als bevelhebber</i>	<i>plaats van vestiging rederij</i>	<i>namen voornaamste reders</i>	<i>aantal gevangen walvissen</i>
Leendert Groeneveld	1751-1764 1765-1774 1775-1778	Rotterdam Rotterdam Rotterdam	Leendert van den Hoek en Bosch Salomon Bosch Isaac de Reus	108 ¹ / ₃
Marten Florisz. de Wit	1715-1717 1718-1731 1733-1746	Rotterdam Amsterdam Amsterdam	Gijsbert de Lange Bartholomeus, Johan Adriaan en Pieter van Halen Bartholomeus, Johan Adriaan en Pieter van Halen	147 ¹ / ₄
Marten Zeeman	1720-1726 1727-1730	Rotterdam Amsterdam	Gijsbert de Lange Pieter Salembien	28 ¹ / ₂
Matthijs Uytling	1734-1736	Rotterdam	Jacob Beyerman	3 ¹ / ₂
Manglis Vermeulen	1743-1749 1750-1766 1767-1770	Amsterdam Amsterdam Amsterdam	Philippe d'Orville Jacob der Kinderen Joost Eggersman	103 ¹ / ₂
Marten Martensz. de Wit	1747-1771	Amsterdam	Johan Adriaan en Pieter van Halen	142 ¹ / ₂
Pieter Breugels	1701-1702 1706-1708	Rotterdam Rotterdam	Daniel la Motte & Noltenius Daniel la Motte & Noltenius	12
Pieter Goude	1703-1716 1717-1723 1724-1733 1734-1735	Delfshaven Rotterdam Rotterdam Rotterdam	Gerrit Kriek Jacob Beyerman Wed. Jacob Beyerman Jacob Koning	136 ¹ / ₂
Pieter Gerritsz. van Embden	1710-1713 1714-1723 1724-1733 1734-1735	Amsterdam Rotterdam Rotterdam Rotterdam	Abraham Vink Jacob Beyerman Wed. Jacob Beyerman Jacob Beyerman	72
Philippus Walraven	1753-1762	Rotterdam	Jan Pot	24 ¹ / ₄

<i>commandeursnaam</i>	<i>vaarjaren als bevelhebber</i>	<i>plaats van vestiging rederij</i>	<i>namen voornaamste reders</i>	<i>aantal gevangen walvissen</i>
Pieter Vermeulen	1762 1765-1767 1768-1775	Amsterdam Amsterdam Amsterdam	Pieter Kalf Jan Middelman en Zoon Jan Jacob Krol	45
Willem de Heer	1700-1720 1721-1723	Amsterdam Amsterdam	Albert en Otto Doornekroon Albertus Kramp	168 $\frac{3}{4}$
DELFSHAVEN STRAAT DAVISVAART				
Adriaan Westrik	1722 1724 1725 1727 1728-1732	Rotterdam Rotterdam Rotterdam Rotterdam Rotterdam	John Huysman John Huysman John Huysman John Huysman Abraham en Willem van Rijkevorsel	
Conelis Zuydervliet	1733 1724 1726-1727	Rotterdam Rotterdam Rotterdam	Willem van Rijkevorsel Marten van de Raat Willem van Os	16 $\frac{1}{2}$ 3 $\frac{1}{4}$
Hendrik Verduyn	1721-1727	Rotterdam	Jan Dirksz. Zeelen	14 $\frac{1}{2}$
Jacobus Groeneveld	1721-1722 1723-1726 1727-1743	Vlaardingen Rotterdam Rotterdam	Commercie Compagnie Jacob van Rijkevorsel Nicolaas Slecht	68
Jan Post	1725-1728	Amsterdam	Pieter Salembien	4 $\frac{1}{2}$
Jan de Heer	1732	Amsterdam	Claudius van Herwerden	0
Leendert Groeneveld	1725 1726 1727-1733	Rotterdam Rotterdam Vlaardingen	Pedro Rogiers Jacob van Rijkevorsel Abraham van der Linden	22 $\frac{1}{2}$

<i>commandeursnaam</i>	<i>vaarjaren als bevelhebber</i>	<i>plaats van vestiging rederij</i>	<i>namen voornaamste reders</i>	<i>aantal gevangen walvissen</i>
Marten Florisz. de Wit	1732	Amsterdam	Bartholomeus, Johan Adriaan en Pieter van Halen	2
Pieter Vermeulen	1763-1764	Amsterdam	Herman Visser Ladiges	1
SCHIEDAM GROENLANDVAART				
Ary Dame	1700-1701	Schiedam	Jacob Alewijn Gysen	
	1702-1703	Rotterdam	Jacob Konink	2½
Ary van der Meer	1722	Schiedam	Eduard van der Gon	
	1724-1725	Schiedam	Eduard van der Gon	6½
Ary de Vos	1734	Schiedam	Jacob Verschrik	0
Cornelis de Roo	1737-1740	Amsterdam	Coenraad Blok	6½
Enge(l)bert Lucas	1777-1780	Rotterdam	Thomas Pigeaud	
	1784	Schiedam	Wed. Willem de Monie	35½
Huybertus Gerritsz. den Draak	1701	Amsterdam	Willem Konink	
	1701-1702	Amsterdam	Leendert Witte	
	1714-1721	Amsterdam	Leendert Witte	76½
Jacob Verschrik	1701-1702	Delfshaven	Jacob Alewijn Gijsen	4½
Jacob Hoek	1716-1722	Rotterdam	Roelof en Anthony Elbo	
	1723-1726	Rotterdam	Wed. Jacob Noorthey	
	1727-1735	Amsterdam	Van der Meulen en Scheltes	43½
Jacob (van) Doon	1730	Delfshaven	Dirk Hoogstraten	0
Jan Anthony Feteris	1734	Amsterdam	Jacob van Cralingen	
	1738	Amsterdam	Jacob van Cralingen	
	1740-1748	Amsterdam	Jacob van Cralingen	

<i>commandeursnaam</i>	<i>vaarjaren als bevelhebber</i>	<i>plaats van vestiging rederij</i>	<i>namen voornaamste reders</i>	<i>aantal gevangen walvissen</i>
Jacob Visser	1749-1753	Amsterdam	Daniel Wynands	55
Klaas Kromvinger	1754-1757	Schiedam	Jacob (van) Doon	10½
Krijn Heereman	1722	Rotterdam	Rogge en Denik	0
Leendert Amourens	1722	Schiedam	Cornelis Amourens	0
Nicolaas Feteris	1708	Rotterdam	Daniel la Motte	0
	1754	Amsterdam	Daniel Wynands	
	1761-1764	Rotterdam	Koopstad en Rochusse	8
Omme Verschrik	1700-1702	Schiedam	Jacob Alewijn Konink	12
Pieter Feteris de Jonge	1754-1756	Dordrecht	Cornelis Bax	4½
Pieter Besemer	1778-1779	Schiedam	Eduard Jacob Penning	
	1783-1794	Schiedam	Eduard Jacob Penning	50½
SCHIEDAM				
STRAAT DAVISVAART				
Frederik Jansz. de Graaf	1721-1722	Amsterdam	Jacobus Dupeirou Jansz.	1½
Jan Anthony Feteris	1732-1733	Amsterdam	Dirk van Hoek Jzn.	
	1735-1737	Amsterdam	Jacob van Cralingen	
	1739	Amsterdam	Jacob van Cralingen	11½
Krijn Heereman	1721	Schiedam	Cornelis Amourens	1
Klaas Kromvinger	1721	Rotterdam	Jan Rogge	0
OVERSCHIE				
GROENLANDVAART				
Adriaan de Beste	1718-1720	Rotterdam	Barthold de Ruyter	3½

<i>commandeursnaam</i>	<i>vaarjaren als bevelhebber</i>	<i>plaats van vestiging rederij</i>	<i>namen voornaamste reders</i>	<i>aantal gevangen walvissen</i>
VLAARDINGEN GROENLANDVAART				
Cornelis van den Bos	1716	Rotterdam	Matthijs Bos	0
Dirk van den Bos	1722-1723	Rotterdam	Arnoldus Beyerman	2½
Gerrit Berkhout	1721-1722	Vlaardingen	Commercie Compagnie	
	1736-1737	Rotterdam	Krijn van Holst en Gysbert Prince	8
Hendrik Hoogstadt	1722	Vlaardingen	Dirk van Assendelft	
	1734-1744	Delfshaven	Dirk van Hoogstraten	31½
Willem Korsz. Verwol	1730	Vlaardingen	Lourens Polderman	gezonken

**VLAARDINGEN
STRAAT DAVISVAART**

Dirk van den Bos	1720	Rotterdam	Matthijs Bos	
	1721	Rotterdam	Arnold Beyerman	
	1724-1726	Rotterdam	Arnold Beyerman	7
Gerrit Berkhout	1723-1726	Rotterdam	Jacob van Rijkevorsel	
	1727-1728	Rotterdam	Nicolaas Santvoort	
	1729	Rotterdam	Wed. Nicolaas Santvoort	
	1730-1733	Rotterdam	Adriaan Slecht	
	1735	Rotterdam	Krijn van Holst en Gysbert Prince	28
Jacob van den Bos	1726-1728	Rotterdam	Nicolaas Santvoort	
	1729	Rotterdam	Wed. Nicolaas Santvoort	
	1730-1734	Rotterdam	Rudolph Baalde	10½

<i>commandeursnaam</i>	<i>vaarjaren als bevelhebber</i>	<i>plaats van vestiging rederij</i>	<i>namen voornaamste reders</i>	<i>aantal gevangen walvissen</i>
MAASSLUIS GROENLANDVAART				
Gerrit Abrahamsz. Hoogerwerff	1707-1708	Rotterdam	Jacob Konink	
	1709-1711	Rotterdam	Jacob Beyerman	
	1717-1719	Amsterdam	Hendrik van Esterwegen	
	1722-1724	Rotterdam	Jacob Noorthey	19
Isaac Cornelisz. Goedhart	1722-1723	Amsterdam	Hendrik van Esterwegen	1
Paulus Arentsz. van Velden	1722	Vlaardingen	Abraham van der Linden	2
MAASSLUIS STRAAT DAVISVAART				
Ary Tiele de Groot	1721	Vlaardingen	Commercie Compagnie	½
Gerrit Abrahamsz. Hoogerwerff	1720-1721	Amsterdam	Hendrik van Esterwegen	
	1725-1730	Zaandam	Pieter Arentsz. Sluyk	22
Paulus Arentsz. van Velden	1721	Vlaardingen	Abraham van der Linden	0
Pieter Gerritsz. Zuiddam	1733	Amsterdam	Diderik Smit	1
DORDRECHT GROENLANDVAART				
Jan Reus	1710-1712	Dordrecht	Mattheus Rees	6
Jan Reus de Jonge	1719-1720	Rotterdam	Adriaan de Ruyter en Zoon	4
Michiel Simonsz. Hoogerseil	1798	Amsterdam	Cornelis Hartsen	0
Pieter Reus	1723	Amsterdam	Hendrik van Esterwegen	
	1729	Amsterdam	Pieter Mens	0

<i>commandeursnaam</i>	<i>vaarjaren als bevelhebber</i>	<i>plaats van vestiging rederij</i>	<i>namen voornaamste reders</i>	<i>aantal gevangen walvissen</i>
Rokus Verschoor Thomas Thomasz.	1760-1768 1712	Amsterdam Dordrecht	Wayenburg en Harnay Mattheus Rees	17½ 0
DORDRECHT STRAAT DAVISVAART				
Pieter Reus	1719-1722	Amsterdam	Hendrik van Esterwegen	
	1724-1728	Amsterdam	Pieter Mens	9
Rokus Verschoor	1769	Amsterdam	Johannes van Wayenburg	2
KRIMPEN AAN DE LEK GROENLANDVAART				
Bruyn Jansz. (Helleman)	1709-1710	Westzaan	Jan Dirksz. Blaauw	
	1714-1719	Krimpen a/d Lek	Gerrit en Krijn van Holst	9
Bruyn Ockersz. Hoogerseil	1720-1723	Krimpen a/d Lek	Gerrit en Krijn van Holst	
	1727	Krimpen a/d Lek	Gerrit en Krijn van Holst	5
Cornelis van Oeveren	1728-1730	Amsterdam	Albert Kramp	2½
Frans Rootkuyl	1728-1731	Rotterdam	François Denik	2
Huyg van Bockum	1746-1753	Dordrecht	Cornelis Bax	22
Huybertus de Koning	1790-1792	Dordrecht	Frank van der Schoor	2
Jan Jacobsz. van Bell	1717-1720	Rotterdam	Jean en Paul Charron	6½
Johannes Markusz. Verschoor	1721-1724	Amsterdam	Albert Kramp	3½
Jan Groen	1733-1735	Rotterdam	Gysbert Prince	
	1739	Rotterdam	Gysbert Prince	3
Johannes Michielsz. Hoogerseil	1779	Dordrecht	Pieter Vernimmen	

<i>commandeursnaam</i>	<i>vaarjaren als bevelhebber</i>	<i>plaats van vestiging rederij</i>	<i>namen voornaamste reders</i>	<i>aantal gevangen walvissen</i>
	1780		Frank van der Schoor	
	1784-1794		Frank van der Schoor	
	1797-1798		Frank van der Schoor	
	1802		Frank van der Schoor	50½
Lucas van Oeveren	1750-1755	Dordrecht	Cornelis Bax	
	1756-1757	Dordrecht	David Crena	11
Michiel Ockersz. Hoogerseil	1729-1730	Dordrecht	Jacob Jacobsz. en Comp.	
	1731	Krimpen a/d Lek	Krijn en Aart van Holst	
	1733-1741	Krimpen a/d Lek	Krijn van Holst	
	1742	Krimpen a/d Lek	Krijn en Gerrit van Holst	
	1743-1747	Amsterdam	Abraham van Breda	
	1749-1756	Amsterdam	Abraham van Breda	
	1757-1759	Amsterdam	Erven Abraham van Breda	153¼
Ocker Bruynsz. Hoogerseil	1720-1723	Krimpen a/d Lek	Gerrit en Krijn van Holst	
	1724-1725	Krimpen a/d Lek	Krijn van Holst	
	1726-1730	Krimpen a/d Lek	Krijn en Aart van Holst	23½
Ocker Michielsz. Hoogerseil	1760-1768	Amsterdam	Erven Abraham van Breda	13
Pieter Groen	1701-1703	Rotterdam	Jan Yserloo	11½
Pieter van Dam	1715-1733	Rotterdam	Jean en Paul Charron	67
Pieter Adriaansz. Koning	1738-1741	Krimpen a/d Lek	Krijn van Holst	6½
KRIMPEN AAN DE LEK STRAAT DAVISVAART				
Bruyn Jansz. (Helleman)	1721	Rotterdam	Adriaan de Ruyter	0
Bruyn Ockersz. Hoogerseil	1724-1726	Krimpen a/d Lek	Krijn van Holst	

<i>commandeursnaam</i>	<i>vaarjaren als bevelhebber</i>	<i>plaats van vestiging rederij</i>	<i>namen voornaamste reders</i>	<i>aantal gevangen walvissen</i>
	1728-1729	Zaandam	Pieter Jansz. Sem	8
Cornelis van Oeveren	1724-1727	Amsterdam	Albert Kramp	5½
Frans Rootkuyl	1724-1727	Rotterdam	Matthijs Bos	8
Johannes Markusz. Verschoor	1725	Amsterdam	Albert Kramp	1
Jan Groen	1731	Dordrecht	Jacob Jacobsz. en Comp.	
	1732	Amsterdam	Abraham Scheerenberg	0
Michiel Ockersz. Hoogerseil	1732	Krimpen a/d Lek	Krijn van Holst	2

KRIMPEN AAN DEN IJSSEL
GROENLANDVAART

Simon de Vos	1740	Rotterdam	Martinus van de Raat	
	1743-1746	Dordrecht	Adriaan Melts	
	1747	Dordrecht	Cornelis Bax	
	1749	Dordrecht	Cornelis Bax	28½

NIEUWPOORT AAN DE LEK
GROENLANDVAART

Adriaan Adamsz. Ooms	1709-1713	Zaandam	Lijns Claasz. Schaap	
	1714-1728	Rotterdam	Abraham van der Pot	
	1729-1735	Oostzaan	Cornelis Roos	99
Adam Adriaansz. Ooms	1749-1756	Oostzaan	Cornelis Roos	
	1757-1759	Oostzaan	Aart Speciaal	

<i>commandeursnaam</i>	<i>vaarjaren als bevelhebber</i>	<i>plaats van vestiging rederij</i>	<i>namen voornaamste reders</i>	<i>aantal gevangen walvissen</i>
Adriaan Adamsz. Ooms	1760-1761	Oostzaan	Wed. Aart Speciaal	
Jacob Adamsz. Ooms	1762-1773	Zaandam	E. H. van Marle	
	1774-1775	Zaandam	Van Marle en Speciaal	108
	1776	Zaandam	Van Marle en Speciaal	2½
	1712-1716	Zaandam	Jan Louwe Junior	
	1717-1727	Rotterdam	Matthijs Bos	
	1728-1731	Rotterdam	François Denik	52
Jurriaan Adriaansz. Ooms	1735-1745	Purmerend	Pieter Pergerritsz.	
	1746-1756	Oostzaan	Cornelis Roos	
	1757-1759	Oostzaan	Aart Speciaal	
	1760-1761	Oostzaan	Wed. Aart Speciaal	
Krijn Adamsz. Ooms	1762-1771	Zaandam	E. H. van Marle	152
	1709-1716	Zaandam	Cornelis Michielsz. Kalff	
	1717-1725	Rotterdam	Matthijs Bos	
	1727	Rotterdam	Jacob Beyerman	57½
Simon Michielsz. Hoogerseil	1771-1780	Dordrecht	Pieter Vernimmen	
	1784-1794	Dordrecht	Frank van der Schoor	
	1797-1798	Dordrecht	Frank van der Schoor	
	1802	Dordrecht	Frank van der Schoor	102½
NIEUWPOORT AAN DE LEK STRAAT DAVISVAART				
Adam Jacobsz. Ooms	1738	Amsterdam	Jacob du Peyrou Js.	0
Krijn Adamsz. Ooms	1726	Rotterdam	Matthijs Bos	½

<i>commandeursnaam</i>	<i>vaarjaren als bevelhebber</i>	<i>plaats van vestiging rederij</i>	<i>namen voornaamste reders</i>	<i>aantal gevangen walvissen</i>
AMMERSTOL GROENLANDVAART				
Harmen Ooms	1755-1758 1759-1762 1763-1767	Amsterdam Oostzaan Amsterdam	Lucas Vergeel Brat en Hottentot Jacobus de Bergh	
Willem Jansz. Snel	1768-1769 1785-1794	Amsterdam Schiedam	Pieter Engelen en Comp. Bernard Johannes Pilat van Bulderen	32 54½
GROOT AMMERS GROENLANDVAART				
Cornelis Pothof	1708-1713	Zaandam	Nicolaas Kalff	16½
Cornelis van der Wal	1783-1786	Krimpen a/d Lek	Gerrit en Cornelis van Holst	14
GROOT AMMERS STRAAT DAVISVAART				
Cornelis van der Wal	1778-1780	Krimpen a/d Lek	Gerrit en Cornelis van Holst	3½

BIJLAGE II

AANTEKENINGEN BETREFFENDE MONSTERROLLEN VAN COMMANDEURS UIT HET GEBIED VAN MAASMOND EN LEKSTREEK

(zie noot 35)

Uit het 'Archief van de Waterschout', bewaard in het Gemeente-archief van Amsterdam, werden de rollen van de volgende bevelhebbers achterhaald:

1) *Johannes Hoogerseil*, Krimpen aan de Lek, schip 'Unie', Amsterdam, 24 maart 1779.

Behalve de commandeur monsterden op die datum de volgende schepelingen uit onze Republiek voor een reis ter walvisvangst naar Groenland:

Stuurman:	Harmen Ooms	Ammerstol
Speksnijdersmaat:	Cornelis Rootjes	Nieuwesluis (polder Wieringerwaard)
Harpoenier:	Jan Hesselsz. Swart	Ameland
Matroos:	Gerrit Beeke	Stavoren
Matroos:	Jan Pietersz. Flens	Texel
Matroos:	Adrianus Verschoor	Krimpen aan de Lek
Matroos:	Jan Boom	Krimpen aan de Lek
Kajuitsjongen:	Hendrik Swart	Ameland

Van de 44 schepelingen die bij Johannes Hoogerseil monsterden waren er slechts 8 afkomstig uit onze Republiek en van deze bemanningsleden hadden er maar 3 domicilie in het gebied van Maasmond en Lekstreek. Bijzonder opvallend is dat 2 officieren voormalige commandeurs waren, nl. Harmen Ooms (bevelhebber op Groenland in de periode 1755-1769) en Cornelis Rootjes (idem in de periode 1767-1772 en bevelhebber op Straat Davis in het tijdvak 1773-1774). Deze commandeurs monsterden dus later in een lagere rang. Dit kwam herhaaldelijk voor (zie ook de onder noot 33 vermelde publicaties). Bij Johannes Hoogerseil monsterden in 1779 dus zeer weinig schepelingen uit zijn naaste omgeving. Zelfs de kajuitsjongen, die in veel gevallen een jong familielid van een commandeur was, kwam van Ameland. De belangstelling voor de walvisvaart was in de Lekstreek toen al beslist niet groot meer.

Een aantal van maar liefst 36 schepelingen kwam van over de oostgrens. Dit waren vooral bewoners van de Wezerstreek, Münsterland en het eiland Föhr.

2) *Cornelis van der Wal*, Groot Ammers, schip 's-Lands Welvaren', Amsterdam, 11 april 1783.

Behalve de commandeur monsterden op die datum de volgende schepelingen uit onze Republiek voor een reis ter walvisvangst naar Groenland:

Stuurman:	Harmen Ooms	Ammerstol
Harpoenier:	Albert Teunisz. Swemmer	Zandvoort
Harpoenier:	Dirk Snel	Ammerstol
Ondertimmerman:	Evert Groen	Zandvoort
Schieman:	Leendert Barendsz. de Jong	Petten
Kok:	Rijntje Aukes	Ameland
Matroos:	Jan Willemsz.	Zandvoort
Matroos:	Pieter Boedel	Petten
Matroos:	Jan Snel	Ammerstol
Matroos:	Jan Ooms	Ammerstol
Matroos:	Cornelis Evertsz. Mulder	Texel
Matroos:	Reyer Evertsz. Mulder	Texel

Bij Cornelis van der Wal voeren in totaal 42 bemanningsleden. Van dit aantal hadden er dus 12 een Nederlands domicilie. Opvallend is dat in 1783 Cornelis van der Wal met dezelfde stuurman en oud-commandeur, Harmen Ooms, voer als Johannes Hoogerseil in 1779. Ook voer de bevelhebber van Groot Ammers met tenminste twee zoons van commandeurs uit, nl. Albert Teunisz. Swemmer (zoon van de bevelhebber Teunis Albertsz. Swemmer, 1750-1761) en Pieter Boedel (zoon van Lourens Boedel, commandeur 1771-1773). Mogelijk waren echter ook Dirk Snel, Jan Snel en Jan Ooms zoons van (gewezen) bevelhebbers. Bij Van der Wal voeren 30 Duitsers.

3) *Jan Gerritsz. Mout*, Delfshaven, schip 'Waakzaamhey', Amsterdam, 5 april 1786.

Behalve de commandeur monsterden op die datum de volgende bemanningsleden uit onze Republiek voor een reis ter walvisvangst naar Groenland:

Stuurman:	Pieter de Jong	Wijk aan Zee
Bootsman:	Nicolaas Bras	Delfshaven
Matroos:	Jan Wagenaar	Ameland
Matroos:	Pieter Winkelman	Delfshaven
Matroos:	Claas van der Laan	Delfshaven
Koksmaat:	Rijn Luytjes	Ameland
Kajuitwachter:	Martinus de Ruyter	Delfshaven

Commandeur Mout voer in 1786 met 46 bemanningsleden naar Groenland. Van deze 46 schepelingen woonden er dus 7 in onze Republiek. De overige waren weer Duitsers uit de Wezerstreek, Oost-Friesland, Münsterland en van het eiland Föhr. Het aantal schepelingen uit de eigen omgeving van de commandeur was, evenals bij voorgaande bevelhebbers, weer opvallend gering. Ook com-

mandeur Mout voer met een oud-commandeur als stuurman en wel Pieter de Jong van Wijk aan Zee. Deze was bevelhebber op Groenland in de periode 1770-1775, evenals zijn vader, Douwe Pietersz. de Jong, dit in de jaren 1733-1741 was.

4) *Jan Gerritsz. Mout*, Delfshaven, schip 'Waakzaamhey', Amsterdam, 27 maart 1787.

Behalve de commandeur monsterden op die datum de volgende bemanningsleden uit onze Republiek voor een reis ter walvisvangst naar Groenland:

Stuurman:	Pieter de Jong	Wijk aan Zee
Harpoenier:	Claas Bras	Delfshaven
Kok:	Andries Roelofsz.	Ameland
Bootsmansmaat:	Pieter Winkelman	Delfshaven
Matroos:	Jacob de Jong	Wijk aan Zee
Matroos:	Carel Doorman	Scheveningen
Matroos:	Dirk Vis	Delfshaven
Matroos:	Claas van der Laan	Delfshaven
Matroos:	Dirk Ros	Delfshaven
Matroos:	Jan Wagenaar	Ameland
Matroos:	Martinus de Ruyter	Delfshaven

Erg interessant is de omstandigheid dat deze monsterrol slechts een jaar later is opgemaakt voor hetzelfde schip en dezelfde commandeur. Opvallend is dat van de 7 schepelingen uit onze Republiek die in 1786 bij Mout monsterden, er 6 een jaar later weer op de 'Waakzaamhey' uitvoeren. Pieter de Jong was weer stuurman en van de overige 5 Nederlandse bemanningsleden uit 1786 hadden er 3 promotie gemaakt. Nicolaas (alias Claas) Bras was bevorderd van bootsman tot harpoenier, Pieter Winkelman van matroos tot bootsmansmaat en Martinus de Ruyter van kajuitwachter tot matroos. Zij waren allen, evenals de commandeur, inwoner van Delfshaven. Een fraai voorbeeld van het bevoordelen van plaatsgenoten! Commandeur Mout voer in 1787 met 11 inwoners van onze Republiek op een totaal van weer 46 bemanningsleden. (Dit aantal schepelingen, buiten de commandeur, was wel ongeveer het maximum dat op een Groenlandvaarder monsterde; een aantal van 42 tot 44 was gebruikelijker). De 35 buitenlanders op de 'Waakzaamhey', in 1787, kwamen weer allen van over onze oostgrens.

5) *Simon Hoogerseil*, Dordrecht, schip 'Hoop', Amsterdam, 5 april 1802.

Behalve de commandeur monsterden op die datum de volgende schepelingen uit onze Republiek voor een reis ter walvisvangst naar Groenland:

Stuurman:	Simon Hoogerseil Junior	Dordrecht
Harpoenier:	Jacob Jacobsz. Grooff	Den Helder

Meester (chirurgijn):	Hermanus van Loon	Dordrecht
Matroos:	Jan Roelofsz. Paddigen	Meppel
Matroos:	Ko Arendsz.	Hoogeveen
Matroos:	Jan Frederiksz. Koekoek	Nijkerk
Kajuitwachter:	Jan Jansz. Woortman	Ameland

De stuurman was een zoon van de commandeur. Simon Hoogerseil voer in 1802 met een 'allegaartje' wat betreft de bemanningsleden uit onze Republiek. Plaatsen als Meppel, Hoogeveen en Nijkerk waren beslist geen bekende domicilies van walvisvaarders. De Dordtse commandeur voer met 7 landgenoten op een onder hem gestelde bemanning van totaal 45 schepelingen. Ook dit totaal was hoog voor een Groenlandvaarder. Simon Hoogerseil voer in 1802 dus met slechts 2 schepelingen uit zijn naaste omgeving, Dordrecht. Hij had 38 Duitsers aan boord.

6) *Johannes Hoogerseil*, Dordrecht, schip 'Groenlandia', Amsterdam, 5 april 1802. (Johannes Hoogerseil verhuisde in 1782 van Krimpen aan de Lek naar Dordrecht.)

Behalve de commandeur monsterden op die datum de volgende schepelingen uit onze Republiek voor een reis ter walvisvangst naar Groenland:

Stuurman:	Gerrit Cornelisz. Adriaan	Den Helder
Speksnijder:	Evert Kaarsemaker	Nieuwpoort aan de Lek
Speksnijdersmaat:	Krijn van Bell	Krimpen aan de Lek
Harpoenier:	Jan van der Weyde	Krimpen aan de Lek
Harpoenier:	Jacob Brand	Den Helder
Kok:	Tieleman van der Weyden	Krimpen aan de Lek
Bootsmansmaat:	Cornelis van Bell	Krimpen aan de Lek
Matroos:	Jan Kok	Dordrecht
Matroos:	Coenraad Douwes	Terschelling
Matroos:	Pieter Jansen	Terschelling
Matroos:	Pieter Bakker	Terschelling
Matroos:	Johannes Aardoom	's-Gravendeel
Matroos:	Benjamin Beenhakker	Alblasserdam
Matroos:	Dirk van der Kuyl	Alblasserdam
Matroos:	Jacob Kaarsemaker	Nieuwpoort aan de Lek
Matroos:	M. Verburgh	Krimpen aan de Lek
Matroos:	Cornelis Aansz.	Terschelling
Matroos:	Claas Jansz.	Terschelling
Matroos:	Arien Cornelisz.	Terschelling
Matroos:	Jan Annesz.	Terschelling
Matroos:	Jacob van Geelen	Schoonhoven
Kajuitwachter:	Dingeman Baars	Dordrecht

Deze monsterrol van Johannes Hoogerseil uit 1802 geeft een totaal ander beeld dan die van zijn broer Simon uit hetzelfde jaar. Johannes deed, in tegenstelling tot Simon, een uitgebreid beroep op

schepelingen uit onze Republiek en onder deze bemanningsleden was een flink aantal afkomstig uit de omgeving van de commandeur en wel uit de 'echte' walvisvaardersdomicilies Krimpen aan de Lek, Nieuwpoort aan de Lek, Alblasterdam en Dordrecht. Het is alsof deze plaatsen voor het laatst in de historie van onze walvisvaart de aandacht op zich wilden vestigen.

Johannes Hoogerseil voer dus in 1802 met een uitzonderlijk groot aantal schepelingen uit onze Republiek. Zij maakten practisch de helft uit van alle bemanningsleden, nl. 22 van de 45, buiten de commandeur. De overigen waren weer Duitsers uit de Wezerstreek, Oldenburg, Münsterland en Osnabrück. (Föhr was op het schip van Johannes, als uitzondering, niet vertegenwoordigd.)

Van de 6 onder de commandeur gestelde officieren (stuurman, speksnijder, speksnijdersmaat en 3 harpoeniers) kwamen er 5 uit onze Republiek. Alleen de harpoenier Barend Schnitker kwam 'van de Weezer'. De stuurman uit Den Helder, Gerrit Cornelisz. Adriaan, was een commandeurszoon. Zijn vader, Cornelis Gerritsz. Adriaan, voer als bevelhebber in de periode 1762-1771 naar Groenland. Ook de speksnijdersmaat, Krijn van Bell, stamde uit een walvisvaardersfamilie die o.a. de commandeur Jan Jacobsz. van Bell, 1717-1720, voortbracht.

7) *Johannes Hoogerseil, Dordrecht, schip 'Groenlandia', liggende te Dordrecht, Amsterdam, 5 mei 1803.*

Behalve de oppertimmerman, Otto Schreuder van Oldenburg, monsterden te Amsterdam uitsluitend lagere schepelingen als onderkuiper, bootsmansmaat, zeilmaker en matrozen. De 'hogeren' aan boord hadden kennelijk allen reeds te Dordrecht gemonsterd. Zij zijn ons niet bekend. Van hen die te Amsterdam monsterden kwamen de volgende schepelingen uit onze Republiek:

Matroos:	Jan de Jong	Ursem
Matroos:	Rijn Hans	Egmond aan Zee
Matroos:	Jan Borst	Den Helder
Matroos:	Tijmen Dirks	Hindeloopen

Opvallend is de omstandigheid dat we geen lagere schepelingen uit de Lekstreek en de Maasmond op de monsterrol aantreffen, zoals in 1802. Ook zij zullen wel in Dordrecht gemonsterd hebben. In Amsterdam zal wel uitsluitend de aanvulling hebben plaatsgehad van nog ontbrekende bemanningsleden. Dit waren er in totaal 24, van wie dus 4 Nederlanders.

Deze onvolledige monsterrol van Johannes Hoogerseil uit 1803, is de laatste rol van commandeurs uit de Maasmond en de Lekstreek die ons resteert van vóór de Franse overheersing. Johannes voer na de monsterring niet uit. De weer dreigende oorlog, na de Vrede van Amiens in 1802, maakte het uitlopen van schepen voor sommige reders onverantwoord. Ook de Dordtse rederij van Frank van der Schoor hield de schepen na de monsterring toch binnen. Men was

kennelijk de catastrofe van 1798 nog niet vergeten!
Johannes Michielsz. Hoogerseil stierf 22 februari 1822 te Dordrecht.

NOTEN

1) Zie: Mr. S. Muller Fz., *Geschiedenis der Noordsche Compagnie*, Utrecht 1874; en: C. de Jong, *Geschiedenis van de oude Nederlandse walvisvaart*, dl. I, Pretoria 1972.

2) Zie: Mr. J. C. de Jonge, *Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen, 's-Gravenhage en Amsterdam 1833*; en: *Maritieme Encyclopedie*, Bussum 1970.

3) Chr. P. Hansen zegt in zijn 'Chronik der Friesischen Uthlande', Garding 1877, zonder Rotterdam als thuishaven van Matthijs Pietersz. te noemen over hem o.a.: 'Das Jahr 1702 war aber der Wendepunkt seines Glückes. Er wurde in diesem Jahre nicht bloß selbst während des spanischen Erbfolgekrieges von einem französischen Kaper aufgebracht und mußte sich durch die Zahlung von 8000 Gulden loskaufen, sondern zu gleicher Zeit wurden zwei seiner Söhne, die ebenfalls eigene Schiffe führten, von Seeräubern angefallen und nach hartem Widerstand überwunden. Einer derselben, namens Otto, wurde sammt einem jüngeren Bruder dabei erschossen . . . u.s.w.'. (Zie pag. 164 van genoemd boekwerk.)

Hansen spreekt dus over *twee zoons* van Matthijs Pietersz., van wie één de naam Otto droeg, die *beiden* in een zeegevecht werden doodgeschoten. Dit laatste is in ieder geval onjuist daar ik, zoals verder in de tekst blijkt, een van beide Otto's nog in 1711 als commandeur voor Hamburg aantrof en de andere in ieder geval ook het zeegevecht met de Fransen overleefde daar hij op 19 november 1702, na thuiskomst te Rotterdam een notariële akte ondertekent als commandeur van 'De Wakende Boey', aangaande een vangstgeschil. (Gemeentearchief Rotterdam [GAR], notariële archieven [not. arch.] 1619/259.) Wat betreft de omstandigheid dat Hansen het heeft over *twee zoons* van Matthijs Pietersz. en niet over een *zoon* en een *kleinzoon*, kan schrijver dezes vermelden dat uit de genoemde notariële stukken en uit de 'Alphabetische Naam-Lyst van alle Groenlandsche en Straat-Davissche Commandeurs . . .', Gerret van Sante, Haarlem 1770, blijkt dat er wel degelijk sprake is van *twee* commandeurs met de naam Otto Mathiessen, resp. Otto Matthijsse. Van Sante geeft in zijn naamlijst een van beiden nog de toevoeging 'Junior', of te wel 'de Jonge', om het leeftijdsverschil aan te geven. Ook Wanda Oesau geeft in haar werkje 'Deutsche Grönlandfahrer-frauen', Wyk/Föhr 1949, aan dat Matthijs Pietersz. weliswaar twee zoons gehad heeft die de voornaam Otto droegen, maar dat een van beiden jong stierf, waarna een later broertje deze zelfde voornaam kreeg. Het zou ook wel zeer onpractisch zijn als twee kinderen van Matthijs Pietersz., in leven dezelfde voornaam hadden gehad. De enige mogelijkheid dat Hansen, wat dit betreft, gelijk heeft, ligt in de omstandigheid dat de Föhrse namen van walvis-

vaarders in ons land veelal werden vervangen door Nederlandse namen met dezelfde beginletter. Daar een van de zoons van Matthijs Pietersz. de voornaam Ocke droeg zou deze naam in ons land door Otto kunnen zijn vervangen. Logisch schijnt dit echter allerm minst daar beide genoemde 'Otto's' bij dezelfde Rotterdamse rederij, nl. die van genoemde Willem Bastiaansz. Schepers, voeren. Indien er sprake zou zijn van het 'vernederlandsen' van een Föhrse voor naam, dan zou er toch niet gekozen zijn voor een zelfde naam als reeds bij de rederij bekend was. Schrijver dezes houdt het er op dat het inderdaad ging om een *zoon* en een *kleinzoon* van 'gelukkige Matthijs'.

4) Zie o.a. GAR, not. arch. 1619/186.

5) Zie het 'Jaarverslag 1965-1966-1967' van de 'Vereeniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum' te Amsterdam, pag 37.

6) GAR, not. arch. 514/833.

7) GAR, not. arch. 527/178.

8) GAR, not. arch. 827/129.

9) GAR, not. arch. 1397/563.

10) GAR, not. arch. 1143/132.

11) GAR, not. arch. 1289/235.

12) GAR, not. arch. 1846/159.

13) GAR, not. arch. 505/509.

14) Zie noot 1.

15) GAR, not. arch. 739/71.

16) Algemeen Rijksarchief, archief Rekenkamer ter Auditie 31 (Kohier Personele Quotisatie van Delft en Delfshaven, 1745) en archief Finantiën van Holland 492 (Kohier van het Generaal Redres der Verponding van Delft en Delfshaven, 1731); vgl. F. J. Kleijn, *Geschiedenis van Delftshaven, Delfshaven 1873*.

7) Schoonderloo, nabij Delfshaven, viel evenals deze plaats in laatste instantie bestuurlijk onder Delft.

18) Registers van afgegeven zeebrieven (Archief Burgemeesteren, Gemeentearchief Amsterdam).

19) Zie 'Loodsen, Den Helder en Huisduinen, 1710-1794', ongedateerd, uitgegeven door werkgroep van de afd. Den Helder van de Nederlandse Genealogische Vereniging.

20) Zie: J. B. van Overeem, *De schilders A. en R. (van der) Salm*, in *Rott. Jaarb.* 1958, pag. 233 e.v.; en: P. Dekker, *De laatste bloei-periode van de Nederlandse arctische walvis- en robbevangst*, afb. 7 en 10 plus noten en pag. 284-285, *Zaltbommel* 1971.

21) Van Overeem, pag. 253-255, inventaris van de tekeningen en penschilderijen van Adriaan Salm.

22) *Idem*, pag. 233 e.v.

23) Buiten de Maasmond en de Lekstreek verleenden in het voormalige Zuiderkwartier van Holland nauwelijks nog andere gebieden in de 18de eeuw domicilie aan commandeurs ter walvisvaart. Ook dit vormt een sterk contrast met het Noorderkwartier. De vissersplaatsen langs de kust van het Zuiderkwartier, als Noordwijk, Katwijk en Scheveningen waren voor de bevelvoering van onze walvis-

vaarders nauwelijks van belang, in sterke tegenstelling tot de Noordzeedorpen van het Noorderkwartier, zoals Den Helder/Huisduinen, Callantsoog, Petten, Wijk aan Zee en de nabij de grens van het Zuiderkwartier liggende vissersplaats Zandvoort. We mogen stellen dat de commandeurs van het Zuiderkwartier bijna allemaal bewoners van *rivieroevers* waren, terwijl deze bevelhebbers in het Noorderkwartier vooral domicilie hadden langs de Noordzeekust en verder in het begin van de 18de eeuw in mindere mate ook op enkele punten in de dorpen langs de Zuiderzee. Zij waren in het Noorderkwartier dus voornamelijk *kustbewoners*.

24) Zie noot 2.

25) GAR, not. arch. 2443/35.

26) Zie. P. Dekker, Het hoogtepunt van de Friese historische buitengaatse cartografie, in 'It Beaken', tijdschrift van de Fryske Akademy, 1976 nr. 3, pag. 96-111.

27) Zie: P. Dekker, Het raadsel van de oorsprong der walvisvaart in Straat Davis, in 'Zeewezen', februari 1974; P. Dekker, De eerste schippersjaren van de Terschellinger Louris Feijckes (Haan), in 'Cornelis Douwes', juni 1975; P. Dekker, Louris Feijckes (Haan) en de door hem genoemde Terschellinger schipper Gauwe Jelles Spaniert, in 'Cornelis Douwes', november 1975; P. Dekker, De Terschellinger arctische ruilhandel en walvisvangst, in 'It Beaken', tijdschrift van de Fryske Akademy, 1975 nr. 3.

28) Zie: P. Dekker, De Amelander walvisvaart, in 'It Beaken', tijdschrift van de Fryske Akademy, 1974 nr. 6.

29) Zie P. Dekker, Meer dan vijftig jaren vrije handel met de Eskimo's op Groenland, in 'It Beaken', tijdschrift van de Fryske Akademy, 1975 nr. 6.

30) Uit informatie door mej. M. S. Jansen, Gemeentearchief Dordrecht, blijkt dat het gezin van Simon in 1780 van Nieuwpoort naar Dordrecht verhuisde. De akte van indemniteit is bewaard gebleven in het Stadsarchief van Dordrecht (inv. nr. 1999, akte nr. 701). Het betreffende stuk werd afgegeven door de Burgemeesteren van Nieuwpoort op 17 februari 1780. Simon en zijn vrouw lieten hun testament maken bij notaris Huybert Dirk Esser te Dordrecht (ONA 1621 b, akten 142 en 153, van 31 augustus 1811). Zij woonden toen aan de Kalkhaven, nabij de Trasmolen, te Dordrecht. Beiden zijn te Dordrecht overleden, nl. Simon op 24 februari 1814 en zijn echtgenote Anna Adamsd. Ooms op 2 februari 1818 (akten van resp. 28-2-1814 en 7-2-1818 in de overlijdensregisters van Dordrecht). Zij werden in de Grote Kerk te Dordrecht begraven.

31) Uit het journaal van de 'Friedrich' (Archief van de scheepscommandeur Simon Hoogerzeyl, arch. nr. 156, Gemeentearchief Dordrecht) blijkt, dat de kaping een dag eerder had plaatsgehad. In het journaal wordt nl. op maandag 30 juli vermeld: 'De Engelsen maakten haar meester van ons schip. Zij deden desgelijks met mijn Broer'. Het binnenbrengen te Lerwick op 31 juli wordt vermeld in de 'Koophandel en Zeevaarttijdingen', GAR, d.d. 1 september 1798. In genoemde tijdingen leest men: 'In een Engelsch papier vind

men een brief van Lerwick, welke meldt dat den 31 july daar aangekomen was de Hollandsche Groenlandsvaarder Wilhelm, met 9 Vischen en 250 Robben...'. Dit heeft dus betrekking op Johannes. Het schip van Simon wordt op deze datum in de tijdingen niet vermeld. Van Lerwick werden beide walvisvaarders naar de Schotse haven Leith gebracht. Het genoemde journaal van de 'Friedrich' vermeldt nl. op vrijdag 10 augustus 1798: 'Op achtermiddag kwamen voor Liet ten anker en mijn broer ook, lagen kort bij mal-kander'. In het rekeningenboek (nr. 20) van bovenstaand archief staan alle kosten vermeld die gemaakt moesten worden om met de bemanning vanuit Schotland weer thuis te komen. Kennelijk zijn de schepen later naar Londen gebracht want in bovenvermelde tijdingen van 4 september 1798 wordt vermeld: 'Den 21 Augustus zijn te Londen opgebracht de Groenlandsvaarders Fortuna, Commandeur Jacob Broertjes en Frederik, Commandeur S. Hoogerzyl'.

32) Michiel Ockersz. Hoogerseil werd in de N.H. Kerk te Krimpen aan de Lek begraven. Op zijn grafsteen is te lezen: 'Michiel Occerse Hoogertzyl, oud commandeur, gestorven den 25 Mey 177., oud zijnde 82 jaren, 5 maanden en ... dagen' (op de plaats van de punten is de tekst onleesbaar). Uit de onder inv. nr. 22 van archief nr. 156 (zie noot 31) genoemde Statenbijbel van de familie Hoogerseil is echter een familieregister bewaard gebleven. Uit dit register blijkt dat Michiel op zijn sterfdag de leeftijd had bereikt van 82 jaren, 5 maanden en 12 dagen en dat zijn sterfjaar 1779 was.

Het doophek van vermelde kerk te Krimpen aan de Lek vertoont links het wapen van deze plaats. In het frontpaneel-links worden het wapen en de namen afgebeeld van: 'K. van Holst Schout en Secr. tot Crimpe op de Lecq en W. Verhoeff zijn vrouw'. Dit betreft de walvisreder Krijn van Holst en zijn echtgenote. Het rechter paneel van genoemd doophek draagt als hoofdmotief een schelp, waarin een tafereel van de walvisvangst, met de vermelding: 'De Groenlandse Visserij'. Zeer waarschijnlijk is dit doophek te Krimpen aan de Lek nog het enige monument dat herinnert aan de walvisvaart van de Lekstreek.

33) Zie: P. Dekker, De walvisvaarders uit noordelijk Noord-Holland van 1770-1803, in 'West-Frieslands Oud en Nieuw', 40e bundel van het historisch genootschap 'Oud West-Friesland', Hoorn 1973; en: P. Dekker, De Helderse en Huisduiner bevelhebbers ter walvisvaart in de 18de eeuw, in de 41e bundel van genoemd genootschap, Hoorn 1974.

34) Bij de vaststelling van de domicilies van de commandeurs is in de eerste plaats een uitgebreid gebruik gemaakt van de 'Registers van afgegeven zeebrieven', Archief Burgemeesteren, Gemeentearchief Amsterdam. De ontbrekende domicilies konden worden gevonden door raadpleging van:

Gemeentearchief Rotterdam: a. Algemene klapper op namen, notariële archieven; b. Beroepenklapper, notariële archieven; c. Doopen huwelijksregisters Rotterdam en Delfshaven; d. Register van aangeving wegens het middel van het begraven te Delfshaven en

Schoonderloo; e. Trouwboek Gereformeerde Gemeente Delfshaven; f. Stads-Trouwboek Rotterdam.

Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage: a. Kohier van de Personele Quotisatie van Delft en Delfshaven, 1745 (Archief Rekenkamer ter Auditie 31); b. Kohier van het Generaal Redres der Verponding van Delft en Delfshaven, 1731 (Archief Finantiën van Holland 492); c. Kohier van het Generaal Redres der Verponding van plaatsen in o.a. de Lekstreek en de Maasmond, 1731 (Archief Finantiën van Holland 486, 492, 493, 511, 547); d. Doop-, trouw- en begraafregisters domicilies Lekstreek en Maasmond.

Gemeentearchief Schiedam: Klappers op de notariële archieven.

Gemeentearchief Vlaardingen: a. Doop-, trouw- en begraafkappers; b. Notariële archieven.

Gemeentearchief Dordrecht: a. Klappers op de notariële archieven; b. Klappers op de Burgerboeken; c. Doop-, trouw- en begraafregisters.

Rijksarchief in Noord-Holland, Haarlem: Klapper op de notariële archieven.

Gemeentearchief Amsterdam: a. Beroepenklapper op de notariële archieven; b. Domicielklapper op de notariële archieven.

Particuliere archieven: a. Archief Mr. S. J. Hogerzeil, Voorburg; b. Archief Dr. C. de Jong, Pretoria, Zuid-Afrika.

35) Van alle commandeurs die in de 18de eeuw uit de Lekstreek en het Maasmondgebied ter walvisvaart voeren kon door mij uit het Particulier archief nr. 38, 'Archief van de Waterschout', Gemeentearchief Amsterdam, een aantal van 7 monsterrollen achterhaald worden, waarvan er één niet compleet is. Zie Bijlage II.